

פרומה קרני

שרה בר

אסתר בן-שלום

פּרָקִי ג״ס

מס' 7

אייבי שפי

יצחק קדם

דוד גפן

יצחק קדם

(פורגנג)

יליד ארה"ב 1917

נחרבה

הורי הגיעו לארה"ב מגליציה (אוסטרו הונגריה) מעירה גדולה בשם זבורוב. עירה זו, כנראה, בשואה. מצאתי בירושלים, על הר ציון, לוח זכרון ושם יוזכר גם שמו של עיירה זו. הם הגיעו בהתחלת המאה בגיל 17-18 ושם נפגשו והתחתנו. הסבים לא הגיעו לארה"ב. אני מבין שנהרגו בשואה. הסבתות כן הגיעו וגרו גם כן בניו יורק.

להורים של אמא היה בית חרושת ללבנים ואפילו אמא עבדה שם. בארה"ב הלך אבא

לעבוד בענף המחט (כמו רוב המהגרים היהודיים) ואחרי זה, כשעבר לגור בברוקלין, פתח חנות מכולת. יש לי זכרונות כילד קטן מהחנות הזאת. אחרי מספר שנים מכר אבא את החנות ונהיה לסוכן מכולת בסיטונאות. עבודה זו נמשכה תקופה ארוכה כולל שנות המשבר הכלכלי בארה"ב בשנות ה-30.

היינו 5 ילדים ואני הרביעי. אבי היה אדם פעיל מאד. היה יהודי אדיק אבל מודרני. היה מאד מלומד ואוטודידקט. היה גם ציוני ואסף כספים לקק"ל. מצאתי מכתבי אהבה לאמי מבויליים עם בולי קק"ל; הוא ספר לנו שבשנות ה-20 כשבקר חיים ויצמן בניו יורק הוא עלה על הבמה בריצה ולחץ לו את היד. אבא עבד קשה מאד אבל גם בתקופות הקשות של המשבר הכלכלי היתה לו פרנסה. אחותי הבוגרת ואחותי השניה נאלצו לצאת לעבודה אבל אני, ואחותי הצעירה, למדנו כל השנים. אני התחלתי לעבוד רק כשע-זבתי את הבית.

מה למדת?

למדתי כלכלה וב-1942 עשיתי תאר שני תוך עבודה ביום ולימודים בלילה.

מתי ואיך הצטרפת לתנועה?

הורי היו דתיים מאד. את אחי הבוגר הכריחו ללמוד בישיבה אך אני לא הסכמתי ללמוד שם ועלי לא לחצו. למדתי מספר שנים ב"חדר" בבית הכנסת ולמדתי עברית ברצון. כשבגרתי למדתי בבית ספר עברי יותר מתקדם.

בגיל 11 כשלמדתי בבית ספר לעברית (תלמוד תורה) הגיע חבר עין השופט (בעזיד)

ובקש לארגן קבוצה של ילדים לקן של השומר הצעיר. המנהל, שהיה יהודי מתקדם, וגם ציוני, הסכים. זאת היתה אחת הקבוצות הראשונות של "בני מדבר" של הקן. ה"איל" של הקן שכך במרתף של משפחת קהן. (שתי בנות שלה הגיעו לעין השופט ושלישית הגיעה לחצור-שמחה- אשתו הראשונה של שבתאי).

הורים לא התנגדו?

כן ולא. אמא לא כל כך הבינה מה זה להיות בהש"צ. אבא-כן. הוא התמצא בנעשה בארץ ובתנועה הציונית. כמוכן, שהיה מעדיף שאצטרף לתנועה יותר דתית. שמרתי מצוות עד גיל 15-16. הייתי תלוי במשפחה, למדתי על חשבונה והייתי חייב להתנהג כרצון הורי. כשבגרתי- השתחררתי מהתלות הזאת.

החיים בקן היו אינטנסיביים מאד - עד כדי כך, שבגילים יתור מבוגרים זה גרם להזנחת הלימודים בתיכון ואח"כ באוניברסיטה. היינו נפגשים פעמיים-שלוש בשבוע וכאשר קבלנו יותר אחריות בקן - אפילו יותר. (יותר מאוחר הייתי גם ראש קן). אנחנו בקן ברונזביל אפילו הקמנו עוד שני קנים בניו יורק. במפגש של 3 הקנים היו לפחות 4-500 חניכים.

על איסוף כספים לקק"ל

זה היה אחד הדברים השנואים עלינו ביותר; אבל בכל זאת יצאנו. בפעילות הזאת התרכזה בעיקר ברכבת התחתית. היו חברים שרק עברו מנוסע לנוסע עם ה"קופסה הכחולה" לאורך קרון הרכבת, קשקשו בקופסאות ודקלמו את הסיסמאות המקובלות. במקרים אחרים עמד חבר אחד בקצה הקרון ונאם והאחרים עברו בין הנוסעים לאסוף את התרומות... מפעלים כאלה התקיימו מספר פעמים בשנה: לקק"ל, להסתדרות וגם לתנועה... כאמור, פעילות זאת לא היתה אהודה על החברים אך מעטים התחמקו ממנה.

טיולים

ניו יורק היא, אמנם, עיר גדולה מאד אך היו לא מעט אפשרויות של טיולים: טיולי קבוצה וטיולי קן. היינו נוסעים ברכבת התחתית עד לתחנה האחרונה לפארק גדול. שם היה איזור בלתי מיושב, כמעט יער. יכולנו, אפילו, ללון שם בלילה... לעתים היינו מטיילים בשבת ב"סנטרל פארק" שבמרכז מנהטן ואחר כך היינו נכנסים למוזיאון לשמוע קונצרט (חינם).

בהכשרות ובקומונות

לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה ב-1939 יצאתי לחות ההכשרה של התנועה בליברטי, ניו יורק. (ב-1940 התחתנתי עם סילביה). הגרעין שלנו-קבוץ עליה ג' - עמד אז לעלות ארצה אבל בגלל המלחמה נתקענו בארה"ב עד 1945. חות ההכשרה הזאת היתה קטנה ולא היו בה הרבה אפשרויות של עבודה חוץ כריתת עצים, כמה חלקות ירקות ורפת קטנה. מקור פרנסה חשוב היה בית ההחלמה לחולי שחפת של ה"בונד" (ארגון יהודי סוציאליסטי אנטי ציוני). היינו קבוצה של חברים שעבדו בעבודות שירות שונות. אני (עם בן זוגי בני ק.) עבדתי בהגשת אוכל לחולים שלא יכלו להגיע לחדר האוכל המרכזי. אנחנו קבלנו את האוכל מהמטבח המרכזי, חיממנו אותו והגשנו לחולים בחדר אוכל קטן "שלנו". אחר כך שטפנו את הכלים.

(נזכרתי במשהו נוסף: בגמר הלימודים באוניברסיטה היה קשה מאד למצא עבודה והציעו לי לעבוד כפעיל מלא במשרד של התנועה (במשכורת של \$10-12 לשבוע). עבדתי שם והייתי חבר בהנהגה הראשית של התנועה עד ליציאתי להכשרה)

בערך בסוף שהותי בליברטי (כשנה) הצטרפה השוה"צ לארגון "החלוץ" וסוכם לחפש מקום חדש לחות ההכשרה שיתאים יותר לצרכים שלנו. ("החלוץ" היה ארגון של תנועות הנער הציוניות - בעיקר אלה שהיו קשורים לתנועת העבודה. חברי הארגון היו אלה שהתכוונו לעלות ארצה ולהצטרף לקבוצים או מושבים. הרבה שנים לא השתייכה תנועתנו לארגון בגלל היחסים המעורערים עם מפא"י, שלא רצו אותנו. עם הצטרפותנו לארגון הוא קבל על עצמו למצא לנו חוה מתאימה בניו ג'רזי.

למעשה, אני הייתי זה שבצע את קניית החוה בהייסטטאון, ניו ג'רזי, וזה סיפור שלם! זאת חוה די גדולה: בערך 800 דונם, עם שדות, מטע תפוחים גדול ולולים משוכללים. היא היתה שייכת למשפחה יהודית בשם בראון, שהיו לה נטיות חזקות לציונות ולתנועת העבודה. כאשר נפטר האב אלמנתו היתה מוכנה למכור את החוה. אני נהלתי את המו"מ על הקניה הזאת. (הוציאו אותי מהחוה בליברטי למטרה הזאת).

הייתי נוסע לבד למשרדו של עורך דינה של גב. בראון והייתי אז "צוציק" של בסה"כ 22. לא אשכח: פעם אחת (וכמובן, "להחלוצ" לא היה מספיק כסף לרכישה הזאת) פנה עורך הדין לאלמנה ואמר: "מה את מתעסקת עם האנשים האלה? ברור, שאין להם מספיק כסף לרכוש את החוה!". אני, החצוף, קמתי ואמרתי: "אנו אנשים רציניים ואחראים ואם תמשיך בנימה הזאת אני הולך הביתה; אז אל תמכרו לנו את החוה!" לבסוף הוא התפייס והגענו להסכמה.

עם רכישת החוה החדשה עברנו, סילבים ואני, להייסטטאון. עבדתי קצת במשק אך בעיקר כגזבר החוה. חויה מענינת זכורה לי מהתקופה הזאת: קיימנו פתיחה חגיגית של החוה והחלטנו להזמין את אלברט איינשטיין שלמד בפרינסטון (לא רחוק מאתנו). לא האמננו שיבוא אך הוא הגיע. סילביה ואני בילינו אתו יום שלם. הוא התעניין בכל דבר: בהשו"צ, בנעשה בארץ, בחקלאות אבל בעיקר דבר על הסכנה, שבריה"מ תותקף על ידי גרמניה וזה מאד הדאיג אותו. זה היה בחודש מאי ואמנם, זמן מה אחרי זה פלשו הגרמנים לבריה"מ. הוא היה ציוני נלהב- היו לנו הרבה חויות בחיינו בהכשרה אך זאת היתה החויה המרשימה ביותר.

כאמור, דרכי העליה לארץ נחסמו בגלל המלחמה והיה צורך לפנות מקום בחוה לחברי קבוץ עליה ד' שהתדבקו על דלתותינו. אז עברנו, סילביה ואני, לקומונה של קבוצה בעיר בלטימור, שם חיו חברות וחברים שלא גוייסו כי עבדו במספנות ובתי חרושת שייצרו למען המאמץ המלחמתי. (אני גם כן לא גוייסתי- תחילה בגלל פצע באוזן ואחרי כך בגלל כל מיני סידורים ביורוקרטיים ולכן גיוסי נדחה ונדחה עד שהסתיימה המלחמה). קבלתי מיד עבודה במכירת מכונות משומשות אך לא הצלחתי למכור אפילו נוכחית אחת! בערבים למדתי חרטות ובתום הקורס קבלתי עבודה מלאה (במשמרת לילה) בבית חרושת לייצור תותחים אנטי-אוייריים. כעבור שנה, בערך, עברנו לקומונה של הקבוץ בניו יורק.

הקומונה בניו יורק תפשה בית שלם של שלוש קומות וגרו בה, בממוצע כ-20 חדרות וחברים. החברות "נשאו את התנועה על כתפיהן" והחברים עבדו למען הפרנסה. גם כל המשכורות של החיילים הגיעו לגזברות של הקבוץ בניו יורק. צברנו לא מעט כסף, שממן אחר כך את עלייתנו. הקומונה היתה קבוץ בזעיר אנפין והתקופה הזאת היתה הכשרה טובה לחיי קבוץ בארץ.

איך התיחס הקבוץ לעניין של "זוגות" והקמת משפחות?

עוד בשכבת האגרים של התנועה ראו בעין לא יפה קיומם של זוגות "רציניים", כי זה גרם להתרחקותם ממרכז העיניים. כשהגענו להכשרה היינו מאד מושפעים מגישתם

של שני שליחים מהארץ (משה פורמנסקי ויחיאל הררי). שניהם שכנעו אותנו שאין אפשרות לחיי משפחה לפני שנגיע לארץ ולקבוץ. אז היינו, כנראה, "ילדים טובים" ולא קיימנו חיי משפחה עד שהגענו לקומונות העירוניות והתברר שהמלחמה מתארכת ועלייתנו תדחה לזמן ממושך..

בשנתיים האחרונות של המלחמה נולדו בקומונה בניו יורק 3 ילדים: נורית ניידל, דוד קדם וגבריאל קליין (שאביו, יק, נהרג בהתחלת מלחמת השיחורור). בעקבות המצב הזה הקמנו בשבילם "בית ילדים".

אחרי המלחמה

היו אז 4 אפשרויות לעליה ארצה: (1) עליה עם "סרטיפיקט" (רשיון עליה מטעם הבריטים). קבלנו רק מספר קטן של סרטיפיקטים. (2) השתתפות בצוותות של אניות של "עליה ב"י" (3) עליה בתור סטודנטים לאוניברסיטה או לטכניון. (4) לקבל ויזה ליוון ולהמשיך לארץ ששם אנשי "המוסד" ידאגו להבריח אותך מהנמל.

סילביה ואני החלטנו לעלות כסטודנטים לאוניברסיטה. התכתבתי עם האוניברסיטה העברית והגשתי את המסמכים של סילביה ושלי - ונתקבלנו. סילביה כסטודנטית לתאר שני בתזונה ואני - לדוקטורט לכלכלה. היתה קצ' בעיה להשיג ויזה לדוד הקטן, אך ^{בעזרת באוניברסיטה} סוכן נסיעות ממולח הצלחנו. אחרי שבגענו ארצה - הייתי במשך כמה חדשים מבקר פעם בחודש - שמא עוקבים אחרי הבריטים. (סילביה לא הופיעה בכלל). שנינו היינו רשומים כסטודנטים מן המבין - ויותר מאוחר הסכימו להחזיר לנו את שכר הלימוד ששלמנו. מהנמל הגענו לקבוץ ג' בראשון לציון.

איך הסתדרתם עם כל המיוחד של קבוץ א"י ג'?

מצבנו היה די שונה ממצבם של חברים אחרים, שהגיעו באותה התקופה. היה לנו בן קטן וסילביה היתה בחודש האחרון של ההריון. המפגש היה קשה מאד: עולמות שונים, גישות שונות. לפעמים שאלנו את עצמנו - סילביה ואני - איך החזקנו מעמד בתקופה הראשונה בראשון. מה הפריע לנו? לוגמה - ה"קלובצ'יקים" (בתי השימוש הציבוריים) והליכלוך. ענין התנאים הפיזיים לא היה העיקר. ידענו שלא יהיו לנו התנאים שהיו לנו בקומונה בניו יורק, והיינו מוכנים לעבודה הפיזית הקשה. הקושי הגדול ביותר היה בתחום החינוך. עד היום אינני יכול לשכוח איך הייתי עומד מחוץ לבית התינוקות, שבו היה דוד; הייתי שומע את הבכי שלו ואסור היה להכנס. קשה היה לנו לקבל את הגישה החינוכית, שכללה גם מקלחות במים קרים. קשה היה גם לקבל את שיטת "קומונה א"י" הקיצונית עם "החרמת" מעט הבגדים והציוד, שהבאנו אתנו מארה"ב.

נשארתי בראשון כשנה וחצי בגלל עבודתי ב"אמן" (שעדין היה בראשון).

באמצע התקופה הזאת נשלחתי על ידי הקבוץ חזרה לארה"ב לגייס מימון (בעיקר מהורים החברים) לקניית מכונת היציקה הראשונה וציוד נוסף. בזה עזרו גם מספר חורים שטרם עלו ארצה. ממציא מכונת היציקה ובעל המפעל היו יהודים והקהילה היהודית בקליבלנד גם עזרה לנו במגעים אתם. קבלנו הרבה מידע ועצות מהמהנדס הראשי איך להפעיל את המכונה. היתה לי עוד משימה: לקנות מספר חלקות קרקע הגובלות עם האדמות שלנו.

כשבעלי הקרקעות האלה שמעו שאנו מעוניינים לקנות- חשבו, כנראה, שגילו שם נפט וסרבו למכור.

רמזת על קשיים חברתיים בראשון אבל אני מבינה שהיו לך גם קשיים רעיוניים-

כביכול היינו כולנו "סטליניסטים" ?

(כמה מילים של הגדרה: סטליניזם: ראית בריה"מ כ"מולדת שנייה", אמונה עיוורת בכל מה שנעשה בבריה"מ ועל ידה, פיתוח "סוציאליזם בארץ אחת", ז.א. דאגה לבריה"מ ראש וראשונה ולא דאגה למהפכה סוציאליסטית בכל העולם. טרוצקיסם: ביקורת חריפה על המשטר בבריה"מ ושאיפה למהפכה עולמית ולא רק בבריה"מ)

זה הנושא היחידי בתחום הרעיוני שעבורי היה הלם. לנו, בתנועה בארה"ב, הייתה השקפה אחרת לחלוטין. אנחנו לא היינו ממש טרוצקיסטים אבל בהחלט לא היינו סטלי-ניסטים ולא ידענו שלתנועה בארץ יש דעות סטליניסטיות.

איך היית מגדיר את דעתכם אז?

היינו סוציאליסטים, מרקסיסטים, בעד הגשמה אישית. לא נגד בריה"מ; סיסמתנו היתה 'הגנה על בריה"מ' כאם הסוציאליזם בעולם והמדינה הסוציאליסטית הראשונה בעולם. לא הצדקה של כל מה שקורה שם. היינו ערים למשפטים של 1936-אולי לנו היתה יותר אינפורמציה עליהם. היו ויכוחים בינינו אבל סטליניסטים לא היו בינינו.

מה שפגשנו כאן היה סטליניזם קיצוני. מה ידעתם (לפני עלייתכם) על "גבולות", בית גן, על הלכטים של הקבוץ בכל הקשור למקום ההתישבות?

שמענו פרטים מעמנואל שהגיע אז לארה"ב. הוא ספר לנו על גבולות והשתומם שלא שמענו עליו בכלל. כשהגענו לראשון עדין היתה פלוגה בגבולות וכבר נשלחה פלוגה לחצור.

כל שנותי בקבוץ (חוץ מתורנויות) הייתי קשור ב"אמן": בליצור, בריכוז חוץ, ב"רוית", במדור התעשייה של הקבה"א. לאחר כל תקופת פעילות חזרתי ל"אמן" ולא דוקא למקצוע שלי (חרטות). אני חושב שחבר קבוץ צריך להיות קשור למקום עבודה אחד. עכשו אני עובד ב"סולבר" אך אולי אהיה שוב מזוהה עם "אמן". (זה נאמר

ב-1988)

שרה בר

(ציגל)

ילידת 1922

איך הגיעה משפחתך לארגנטינה?

שרה: נולדתי בעירה קטנה בפולין (גרכוביץ) והורי עזבו את הארץ הזאת כאשר הייתי בת 5 חודשים. הם היו פעילים מאד ב"בונד" (מפלגה יהודית סוציאליסטית ואנטי-ציונית). נודע להם שהמטרה עורכת חיפושים אחר פעילי ה"בונד" ואוסרת אותם. אחד הדודים שלי נתפש וישב שנה בכלא. לכן, עזבנו מיד את פולין והגרנו לארגנטינה. 4 הילדים הנוספים במשפחתנו נולדו כבר בארגנטינה. לאמי היו שתי אחיות: אחת עלתה ארצה והשניה הגרה גם כן לארגנטינה. היו שני אחים: אחד הגר לארגנטינה לפני הורי והשני נשאר בפולין. כל בני משפחתי עזבו את פולין לפני השואה.

במה עסקו הורייך בפולין?

שרה: אבא למד חייטות וגם אחיו היו חייטים. למה הגרו דוקא לארגנטינה? הורי ודודי לא היו ציוניים. העיירה בה נולדתי היתה, אמנם, קטנה מאד אך היו בהחיי תרבות עשירים (הכל ביידיש), כגון, הכנת הצגות, ונשפים. בני משפחתי לא היו דתיים אלא ממש אנטי דתיים: עשו פרובוקציות, הלכו לבית הכנסת בשבת ועישנו וביום כיפור אכלו בפרהסיה. אבא והאחים שלו היו אנטי ציוניים ואנטי דתיים מתוך הכרה: היתה להם השקפת עולם קומוניסטית ובתקופה מסוימת הורי חשבו אפילו להגר לבירובידז'אן (איזור אוטונומי של יהודים בברית המועצות). כאמור, אחד האחים של אבא היה כבר בארגנטינה, שם התחתן והקים משפחה. הוא שלח לנו ניירות בכדי שנוכל להצטרף אליו.

במה עסקו הורייך בארגנטינה?

אבא היה אז בן 26 ואמא - בת 24. אחיו עזר לנו הרבה והוא השיג לאבא עבודה בחייטות. היו שנים קשות מאד. גרנו בבית גדול: בכל חדר בבית גרה משפחה שלמה. בחדר זה ישנו, אכלו והיתה שם גם מכונת תפירה גדולה, שהניעו ברגלים. גם אבא עבד בחדר זה והצפיפות היתה רבה מאד ובישלו על פרימוסים. כל בני המשפחה שלנו (כמו רוב היהודים) התרכזו בבואנוס איירס - עיר של 11 מיליון נפש. אמא למדה תפירה ועזרה לאבא בעבודתו ושניהם היו פעילים באותם חוגים שמאליים כמו בפולין. (ז.א. המפלגה הקומוניסטית). וכל זה נוסף למשק בית וטיפול ב-5 ילדים.

בהתחלה היו שנים קשות מאד. הילדים נולדו בבית: אחרי הלידה הראשונה שלה בבית חולים החליטה אמא שיותר לא תלד בתנאים כאלה. כאמור היה לנו חדר אחד גדול ואבא תפר בשביל חנות: היה מביא את הבדים הביתה ותופר במכונת תפירה "זינגר" ענקית. היה לו גם שלחן גיהץ גדול ומגהצים שחוממו על ידי פחם. אנחנו הילדים עזרנו הרבה בבית.

כשהייתי בת שבע השיג אבא עבודה במקום רחוק מאד מהעיר ועברנו לשם אתו. הוא עבד שם כשנה והרויח טוב מאד ואז שבנו לבואנוס איירס.

עכשו קבל אבא עבודה יותר טובה¹ (בחנות) וקצת התאוששנו. הוא למד גזירה בערבים והיה חיט מעולה לבגדי נשים וגברים.

השנים 37-1936 היו שוב שנים קשות (למדתי אז בתיכון); היו שביתות והמצב בארגנטינה בכלל היה קשה. אך בתקופה זו אבא היה כבר עצמאי והיו לו לקוחות משלו. כבר היה לנו בית יותר גדול עם חדר עבודה נפרד לאבא.

במשך הזמן כל הילדים למדו. להורי היה חשוב מאד שילדיהם ילמדו. גם אבא הלך ללמוד ספרדית.

בבית דברתם יידיש?

שרה: כולנו ידענו יידיש. בהתחלה למדתי בבית ספר יהודי! די ארבייטער שולה" (בית ספר של פועלים) שהיה שייך לפלג היהודי של המפלגה הקומוניסטית. היו להם בתי ספר, גנים-רשת של כ-120 בתי ספר והכל התנהל בהם ביידיש. הורי היו פעילים מאד במפלגה ואני זוכרת מילדותי שהיו פגישות אצלנו בבית, ואני זכרתי כל המנהיגים הגדולים של המפלגה. היו תקופות, שהמפלגה היתה חוקית והיו תקופות של מחתרת. אמא היתה פעילה מאד בשטח- בעיקר בגיוס כספים ל"ארבייטער שולע"- רישום תלמידים וביקורים אצל אלה שעזבו. אני עזרתי לה בבית- בעיקר בטיפול באחותי הקטנה ביותר. היא נולדה כתאומה ואחותה היתה קטנה וחלשה מאד. לא היו אז אינקובטורים והיא נפטרה. התאומה שנשארה תבעה השגחה מלאה. אחרי התאומות היו עוד שלשה ילדים. אמנם, היה לנו כבר בית עם 3 חורים, המצב היה יותר טוב אבל תמיד נאלצתי לעזור בבית.

משהו על הבית?

היה לנו הווי עשיר וטוב בבית. היה בית מענין: באו אנשים רבים, היו שיחות, ויכוחים וענין רב. המשפחה היתה גדולה: לאבא היו שני אחים ולכל אחד מהם מספר ילדים לכן, תמיד היה שמח בביתנו. קראנו הרבה ספרים וקבלנו ארבעה עתונים. כשלאמא לא היה זמן לקרא עתון אבא היה עומד לידה ומקריא לה. הוא רשם אותנו בספריה הגדולה בעיר בגיל צעיר והיה מביא לנו ספרים. בענין הלימודים למדתי תחילה בבית ספר יהודי אבל בגלל חינוך החובה בעיר רשמו אותי בגיל שש לבי"ס ממלכתי. הייתי היהודיה היחידה בכיתתי. לא מעם הרגשתי באנטישמיות ואמא נאלצה הרבה פעמים ללכת לבית הספר לדבר עם המורים. למדתי בתיכון כללי 3 שנים ובתיכון מקצועי לימודי הנהלת חשבונות ובגיל 17 הלכתי כבר לעבוד.

אבא נפטר מסרטן ב-1956

והוא רק בן ששים- חצי שנה לאחר שעלתה בת-עמי ארצה. השנים האחרונות של אבא היו קשות לכולנו- מבחינת היחס למפלגה הקומוניסטית ובמיוחד לברית המועצות. אחיותי (בת-עמי ורחל) היו פעילות מאד במפלגה כמו גם האחים שלי. (הם גם ישבו בבית הסופר בגלל פעילותם). עכשו קרה משהו שהתחיל לשנות את פני הדברים. בת-עמי ורחל (אז בנות 20-21) הכירו כמה בחורים, שהיו פעילים בחטיבה הצעירה

התחלת התנועה הלאומית (התנועה הציונית) והתפתחותה. זרעיה נטעו על ידי חסידיו של רבי ישראל באבא רבינו. זרעיה נטעו על ידי חסידיו של רבי ישראל באבא רבינו.

של מפ"ם והתידדו אתם. בו זמנית חלו אצלנו בבית זעזועים בקשר למה שקורה בברית המועצות (בשנות ה-50) כאשר התחיל להתברר מה קרה לסופרים היהודים.

עדין לא התחלתם להתקרב לציונות?

שרה: לא ! בשום אופן לא ! גיורא ואני (שהיינו כבר נשואים) עדין היינו קשורים למסלגה הקומוניסטית. בת-עמי ורחל התחילו לבקר בבית התנועה של מפ"ם, שמעו הרצאות, שמעו על השומר הצעיר ועל הארץ. עד אז "ציונות" היתה מילה גסה במשפחה שלנו. פעם נקשה על דלת ביתנו אשה שבאה להתרים עבור "ויצו". אמרתי לה, שאני נגד הציונות והיא פרצה בצעקה: "איך את יכולה... את יהודיה... את יודעת שבריה"מ מוכרת נשק למצרים?" (זה היה 54-1953). כמובן, לא האמנתי לה ולא תרמתי לויצו. בכל זאת נשארתי בהרגשה קשה ואני עוד רואה לנגד עיני את האכזבה של אותה אישה. בינתיים התחילו האחיות שלי לספר על מה הן שומעות בבית התנועה ואני הייתי מוסרת על כך לגיורא. הוא בא ממשפחה עוד יותר קומוניסטית משלנו. (האחים שלו קומוניסטים עד היום, בעלי תפקידים). התחלנו קצת להתעניין ולקרא והתברר שהאשה ההיא לא טעתה בעניין מכירת הנשק למצרים אבל עדין היה קשה להנתק מהאמונה שחינו אתה מילנות.

(אני נזכרת שבשנות ה-30 בבריה"מ כשהאשימו בבגידה מנהיגים כמו זינוביב וקמיניב-השתוממנו ושאלנו: איך זה קורה? ואבא היה אומר לנו: "עובדה. היה משפט והם הודו." רבים לא קבלו את זה ובאו לאבא. התוכחו והיתה מצוקה נפשית קשה מאד. אני זוכרת, שאבא כעס מאד על החברים והידידים שלו, שלא האמינו שכל ההנהגה הזאת בגדה. אלה היו אנשים בעלי הכרה, שלמדו, קראו, דנו בכל נושא וגם שמרו על ידידות ביניהם. והנה התחיל הספק לכרסם בלבם. אבא נשאר בטוח באמונתו עוד שנים רבות אך ידידיו התחילו להיות מסוייגים מאד. גיורא, כמו אבא, המשיך (להאמין)

ב-1948, עם הקמת המדינה זה לא עשה לכם משהו?

שרה: עבודתנו הציונות היתה ריאקציה ומלחמת השיחרור לא ענינה אותנו (גם ידענו עליה מעט מאד). כששמענו מה שגרומיקו הכריז באו"ם בזכות המדינה היהודית- זאת היתה הוכחה שבריה"מ בסדר... "הנה אמרתם שבריה"מ נגד היהודים אבל עובדה: הם מכירים בצורך של העם היהודי למדינה... "באותן שנים ידענו מעט על השואה. כאשר הגיעו ידיעות על מה שקרה שוב האמננו, שבריה"מ תפתור את בעיית היהודים, כמו של כל העמים. הרי, בריה"מ מכירה בכל מיעוט לאומי, עוזרת להגדרה עצמית והיא ניצחה את היטלר. בזמן המלחמה גייסנו עזרה לבנות הברית על ידי מכירת כל מיני דברים. היו "מועדוני נצחון", סרגנו בשביל החיילים בחזית, היינו צמודים לשידורי החדשות, ידענו מה קורה בכל עיר בבריה"מ. אחר כך- לאט, לאט התחיל כל הבניין היפה הזה להתמוטט. זה היה נורא; בעיקר לאבא שלי, שקבל את זה קשה מאד.

למעשה, היה כאן מפגש מקרי בין הדברים שנודעו לכם מבריה"מ לבין הקשר

שקשרו בת עמי ורחל עם החברים בחטיבה הצעירה של מפ"ם?

שרה: קראנו עתונים קומוניסטיים, שבהם היו מפרסמים שירים של משוררים יהודיים, ופתאום הפסיקו לפרסם אותם. הורי שאלו את עצמם: מה קרה? בעתונות האחרת (קראנו לה "עתונות צהובה") התחילו להתפרסם כל מיני ידיעות על מה שנעשה בבריה"מ ואז התחיל להתגבב ספק ללבנו שאולי יש דברים בגו. התחלנו לשמוע על "הרופאים היהודיים שרצו להרעיל את סטלין"... וכל הפושעים הם במקרה יהודים. התחילו להתגלות סדקים בעולמנו. לכולנו היה קשה מאד.

גיורא ואני התחתנו ב-1946. היה לנו בית יפה מאד. גיורא עבד כרואה חשבון וגם אני עבדתי. כשלידיה נולדה הפסקתי לעבוד. כל שלש שנים ילדתי וכך נולדו שלשת הילדים שלנו (לידיה, רוני ומאיר). ב-1952 התחילו להתברר לנו הרבה דברים. נודע, שהסופרים היהודיים נרצחו ולא יודעים את מקום קבורתם. כך גם לגבי "משפט הרופאים".

בינתיים המשיכו רחל ונת-עמי לבקר אצל נער מפ"ם והביאו משם רוח אחות.

ב-1953 נסעה רחל ארצה למכון השליחים של התנועה ונשארה בארץ שנה וחצי. כאשר היא חזרה- נסעה בת-עמי... ההורים התחילו לדבר על א"י ועל הציונות. גיורא ואני גמרנו עם בריה"מ אבל עדיין לא התקרבנו לציונות. פתאום לא היתה לנו דרך. היינו רגילים, שלכל אחד יש השקפת עולם ברורה ומחייבת ושיש דרך. ועכשו- כל זה בעלם לנו.

ארץ ישראל כן סיקרנה אותנו בגלל הסיפורים של רחל והמכתבים שהיא כתבה לנו על הקבוץ. לא דברנו על א"י אלא על הקבוץ. זה "דָּבָר אלינו" כי היתה קרוב להשקפת עולמנו. צורת חיים זו ענינה אותנו והתחלנו לקשור קשר עם מפ"ם, שהיא מפלגה של יהודים סוציאליסטיים, מרכזיסטיים וציוניים, המגשימים את כל זה בקבוץ, וזה ענין אותנו מאד. תרבות יהודית לא היתה זרה לנו. קראתי ספרות ביידיש והיתה לנו ספריה גדולה ביידיש.

מדוע חזרה רחל לארגנטינה?

היא למדה שנה וחצי במכון לשליחי חו"ל והיתה בקבוצים, גם בחצור. היא חזרה על מנת להדריך בהשוה"צ ואח"כ לעלות ארצה. בינתיים התחתנה ונשארה בארגנטינה. בת-עמי עלתה עם קבוצה של 7-8 חברים לקבוץ "גזית". אבי היה מאושר מהעלייה של בת-עמי ואמר שבשנה הקרובה כשיהיה בן 60 יסע לבקר אותה. שאלנו אותו: "מה קרה לך? הפכת להיות ציוני? כנראה הזדקנת...". גיורא ואני טרם הפכנו להיות ציוני-ניים, אבל אבא אמר: כנראה שטעית. אני מוכרח לראות מה קורה בארץ ושם תהיה לי בת.

בת-עמי הפליגה ארצה ב-24 במאי 1956. היה יום גשום ולידיה בכתה מאד שהדודה, שאליה היתה קשורה מאד, נוסעת... היינו אז בעלי בית קולנוע וגיורא רץ תכף עם שובנו הביתה לעבודה. התקשרתי עם ההורים והתברר, שלאבא יש חום.

קראו מהר לאחי, שהוא רופא, והוא בדק אותו. למחרת לא ירד החום. עשו צילום רנטגן והתברר שיש לו סרטן בריאה הטובה. (הריאה השניה היתה פגומה מילדות). אי אפשר היה לנתח. התחיל בהקרנות והטיפול היה קשה מאד. ששה חדשים הוא סבל. כאמור, בת-עמי היתה אז בארץ והיא הרגישה שמשוהו קורה כשאבא הפסיק לכתוב לה.

אבא נפטר ב-11 בנובמבר. באותו העת שכב בבית באהל חמצן אבל היה בוכרה מלאה. קראנו לו מהעתונים. בסוף אוקטובר היה מבצע סיני ובאותו הזמן פלשו הרוסים להונגריה. אבא רצה לדעת את הכל ולא יכולנו להעלים ממנו את החדשות. ואירועים בהונגריה פגעו בו מאד ואמר: איך זה יכול להיות? זאת נסיגה של 500 שנה לאנושות. כל הערכים התמוטטו....

גם עלינו זה עבר קשה. לא ידענו מה קורה לבת-עמי - איפה בארץ היא נמצאת - איזה מרחק זה מסיני. כולנו ידענו שיש מלחמה בארץ ודבר נורא קורה בעולם הסוציאליסטי.... בחודש נובמבר היינו צריכים לחגוג את יום ההולדת ה-60 של אבא ועשר שנים לנישואים שלי וג'ורא. כאשר אבא הרגיש קצת יותר טוב, אמר: אתם רואים - אני מתחיל להחלים. נחגוג את שני האירועים המשמחים ואז אסע עם אמא לבקר את בת-עמי. הוא דבר על התכנית הזאת יום יום אך ידע שהוא הולך למות. מה קרה לנו - לי ולג'ורא?

בהשפעת רחל ובת-עמי שלחנו את לידיה לקן של השוה"צ. טענו ששם יהיה לה טוב ולא חשוב שאנו לא ציוניים. לידיה, אמנם, הרגישה שם טוב עד שהתחילה ללמוד בתיכון. שם התקשרה עם נער קומוניסטי ועזבה את התנועה. כאשר החלטנו לעלות ארצה לא רצתה לעלות איתנו.

איך הגענו להחלטה לעלות?

עם בריה"מ גמרנו; קומוניסטים כבר לא היינו אבל היה לנו קשה מאד: עולם אחד נהרס ואחר טרם היה לנו. בינתיים המשכנו לקבל מכתבים מבת-עמי על הארץ ועל הקבוץ. בקר אותנו חבר מ"גזית", הביא צילומים מהקבוץ וספר לנו על החיים שם. שאלנו הרבה שאלות על טיב החיים בקבוץ. זה סקרן אותנו מאד כי זה השתלב עם השקפת העולם שלנו. התחלנו לבקר בבית מפ"ס, לשמוע הרצאות והתחלנו להבין מה מתרחש. היו שם מבוגרים, היו חוגי בית וכל זה מצא חן בעינינו.

בין השליחים היה בחור ארגנטינאי מרמת השופט. גם הוא ספר לנו הרבה על הקבוץ ועל הארץ. חשבנו שאנו יכולים לסמפט את כל זה מבלי להיות ציוניים. בת-עמי בקשה שמישהו מהמשפחה יבוא לבקר אותה אבל זה היה יקר מדי בשביל משפחה עם שלשה ילדים. חשבנו: אם לנסוע - אז ממש לעלות ארצה. מוזר, איך פתאום עלה על דעתנו רעיון כזה. דברנו עם השליח. אמרנו לו שאנו לא ציוניים, לא יודעים הרבה על ארץ ישראל, אבל נדמה לנו שהיינו יכולים להתאים לקבוץ, הוא עודד אותנו.

כתבנו לבת-עמי שאנו חושבים לעלות והיא ממש קבלה שוק; לא הבינה מה קורה לנו. השליח הציע שנתקשר עם רמת השופט, שיש שם דוברי ספרדית ושמבחינת הגיל יכול להתאים לנו - אבל התברר שאין להם דיור מתאים ולא יכולים לקבל משפחות. שוב כתבנו לבת-עמי, שזאת ההחלטה שלנו וצריך למצא לנו קבוץ מתאים. היא

הציעה שנבוא ל"גזית" אבל זה לא התאים ללידיה כי לא היו שם ילדים בגילון. איכשהו נודע לאריה גילת על חיפושנו והוא חשב שחצור מתאים לנו גם מבחינת גיל הילדים. הלכנו לשליח להתייעץ ובאותו הזמן בקר אצלו חבר קבוץ מגידו. כשמע שמציעים לנו את חצור הוא אמר: "...חצור? זה הקבוץ הכי טוב בקבוץ הארצי...". וכך פנינו לחצור. ו' הקליטה כתבה לנו מכתב יפה ואח"כ בקרו אצלנו גיורא ולאה בן יהודה, שהיו בשליחות בצילה אך באו לפגישת שליחים בבואנוס איירס.

היו לנו קשיים בגלל אמו של גיורא, שמאד התנגדה וכמעט קבלה הוקף לב. לכן, דחינו את העליה לשנה. גם עם האמא שלי היו בעיות אך הודעתי לא בורות, שזאת ההחלטה שלי וכשם שהיא השאירה את אמה בפולין ונסעה לארגנטינה- כך אנו עולים ארצה. (היא נסעה אתנו בכדי לבקר את בת-עמי וחזרה לארגנטינה; באה לחתונתה של לידיה ב-1968 ואחרי כמה חדשים החליטה לעלות וחיתה בחצור עד מותה ב-1990)

מה קרה עם ההתנגדות של לידיה לעליה?

היא היתה אז כבר בת 14, קשורה לנער הקומוניסטי ובשום אופן הסכימה לנווע אתנו. הצענו לה פשרה: שהיא תתלוה אלינו לשנה ואח"כ נתן לה לחזור. לידיה ידעו, שאם אנו מבטיחים-אזי נקיים.... מאיר היה בן 11 ורוני בן 9. אתם לא היו בעיות. הגענו לקבוץ. נסים ב., רכז ו' הקליטה (ואח"כ יעקב אשל) עזרו לנו מאד להקלט אבל ללידיה היה קשה מאד בחצי השנה הראשונה. בני המוסד הציקו לה כי היא הת- לבשה קצת שונה, התאפרה קצת. הבנים טענו, שהיא צובעת את השערות, שזה לא צבע טבעי. היו לה נעלים עם עקב ומכנסים שחורים (!!). המחנכים עשו הכל להמל עליה אבל דבר לא עזר. יום יום היא באה הביתה בבכי.

מאיר ורוני נקלטו מיד וכעבור חצי שנה נרגעה גם לידיה. בלימודים היא התקדמה יפה מאד וגם למדה יחד אתי באולפן (גם גיורא). בסוף השנה אמרנו ללידיה, שאנו מוכנים "לפרוע את השטר"- אבל היא כבר לא רצתה לשמוע על כך. כולנו נקלטנו מצויין. גיורא נפתח בקבוץ, כאילו נולד לזה. הוא מצא פה ענין והתאהב בחצור. אני רואה את כל הדברים החיוביים בקבוץ. מישהיא אמרה לי, שצריך אומץ להצטרף לקבוץ בגיל כשלנו: משפחה שחיה בעיר חיים מבוססים. לעזוב כל זה ולעלות- זאת מהפכה. אני חיתי 40 שנה בעיר גדולה, עם "לינה מש- פחתית". ראיתי את ה"חיוך הראשון" של הילד שלי והשכחתי אותו בלילה בבית שלי. עם כל זה (ואני אוהבת חיים בעיר, אוהבת לבלות, ללכת להצגות, וכו') לא הייתי רוצה לחזור לחיים ההם. למרות הקשיים, למרות שאינך עצמאי ואינך יכול לעשות כל מה שהיית רוצה.... אבל איפה ומתי האדם ממש עצמאי ועושה כל מה שהוא רוצה? אדם עובד עם אנשים, תלוי באנשים ובמצבים שונים, יש התחייבויות וצריך לעשות פשרות גם פה וגם שם.

אני מוצאת, שבעולם המטורף שלנו- זה המקום הטוב ביותר. החברה הקבוצית איננה, אולי, הדבר הכי טוב שיכול להיות אבל אני לא הייתי לחיות בצורה אחרת... עם כל המגבלות, עם כל הצורך לפנות למוסדות, עם התלות, אני בכל זאת חושבת, שטוב שקיימת חברה כזאת ושזה הדבר הנכון ביותר שעשיתי עד-הגנם.

(1986)

דוד גפן (רוטשטיין)

יליד פולין 1917

אני בא ממשפחה דתית שהשתייכה לחסידי גור. גרנו בפרבר של ורשה שש עסקו ההורים במסחר בזרעים. (לסבא מצד אמי אפילו היה בית כנסת 'פרטי' ב-תוך ביתו והיה מוכר מקומות ישיבה ל"יציים הנוראים" - רה"ש ויום כיפור). לא היינו במיוחד אמידים. אבא שלח אותי ללמוד בבית הספר של "מזרחי" (הזרם הדתי בציונות). שם למדנו - נוסף על המקצועות היהודיים ועברית גם את כל המקצועות הכלליים. השפה השניה היתה גרמנית. פעם שאלתי את המורה: למה לומדים גרמנית - הרי אנו ציונים החושבים לעלות לארץ ישראל, ששם יש מנדט בריטי? (ובאמת, יותר מאוחר החליפו את הגרמנית באנגלית). בית הספר היה בורשה כחצי שעה הליכה מביתי. הטראומה של בשנות בית הספר היתה בימי א', שאז ילדי הגויים (שלא היו בבית הספר) "חיכו לנו" בכדי להרביץ מכות לילדים היהודיים, שהיו ברכם לבית הספר. לאחר גמר בית הספר היסודי ב"מזרחי" עברתי לבית הספר "תחמוני" - בית ספר דתי גבה, שהכין גם לרבנות. לא סיימתי בית ספר זה. בגיל 15-16 התחלתי כבר לשאול שאלות ולהתרחק מ"הדרך הישרה".

האם נפגשת עם השומר הצעיר בורשה?

נמשכתי לתנועה מבחינה רעיונית אך לא הצטרפתי כי לא רציתי להחריף את היחסים עם ההורים. המעבר מבית דתי לכפירה מוחלטת לא היה פשוט - זה גרם לעגמת נפש רבה להורי. הם לא קבלו את המצב הזה בקלות. חייתי כמעט במחתרת. גם אם הלכתי עם אבא לבית הכנסת - הלכתי באי רצון. אבא דרש שאתפלל - אז התפללתי אבל מוזשבותי היו רחוקים מזה.

איך הגעת לרעיון לעלות ארצה וללמוד בבית הספר החקלאי "מקוה ישראלי"?

אולי בגלל הקשר שלנו לחקלאות: הסבים מצד אמא גדלו ירקות והורי עסקו במסחר בזרעים. הוא היה ציוני ובשלב מסויים אפילו התכוון לעלות ארצה אך כתבו לו משם שהמצב בארץ קשה מאד וכדאי לו לדחות את עליתו. ואני - לא רציתי להמשיך בבית ספר דתי ונמאסו עלי המכות וההשפלות מצד הגויים והחלטתי שאין לי עוד מה לעשות בפולין. שאבא הבין, שאין סיכוי לעשות ממני רב - החליט לשלוח אותי ארצה ללמוד ב"מקוה". הייתי אז בן 17 ובדיוק ביום ההולדת ה-18 שלי ירדתי מהאניה ביפו וזה היה ב-24.10.35. ב"מקוה" למדתי שלש שנים. לא היתה בעיה של שפה כי גם בורשה למדנו בעברית. הלימודים לא היו ברמה גבהה; למעשה הם הם לימודים תיכוניים. ובכלל, לא למדנו הרבה כי ב-1936 פרצו המאורעות (הפרעות של ערבים נגד יהודים) והצטרכנו לשמור בלילות וזה בודאי לא השפיע לטובה על הלימודים. בשנה הראשונה למדנו ועבדנו בכל הענפים ואחר כך בחר כל תלמיד שני ענפים בהם יתמחה. אני בחרתי במטעים וברפת.

עם סיום לימודי ב"מקוה" ב-1938 נסעתי לבקר את משפחתי בורשה ושהיתי שם חודשיים. היתה הרגשה של ערב מלחמה. ידעו על שלטונו של היטלר בגרמניה אבל לא תארו לעצמם מה עלול לקרות להם. זו היתה הפגישה האחרונה עם משפחתי. בהתחלה התכתבנו אבל לאחר הפלישה של הגרמנים לפולין אבד כל קשר. המשכתי לכתוב אבל בסה"כ קבלתי גלויה אחת דרך הצלב האדום.

איך הגעת לתנועה בארץ ואח"כ לקבוץ אי"י ג' בראשון לציון?

כשהגעתי למקוה היו שם כבר: לובקה, עמנואל, אברהם ויזל ודב, והיה שם קן שומרי שהיה קשור עם קן תל אביב. לובקה היה מרצה לנו והיו לנו דיונים רעיוניים. בהשפעת חברים אלה החלטתי להצטרף לקבוץ בראשון לאחר חזרתי מהביקור בפולין.

עבדתי בפרדסים בהוצאת יבלית אבל לא נשארתי הרבה זמן בראשון כי עברתי לפלוגה של הקבוץ בבית גן בגליל. הפלוגה קבלה לעיבוד משק של עסקן ציוני על מנת לקבל נסיון חקלאי. אני עבדתי שם כשנה. אמנם, לא הכשתי נסיון חקלאי: עבדתי בעיקר כפועל שכיר בפלחה אצל איכר ביבנאל. מה ידוע לך על גורל משפחתך בפולין?

הם נכנסו לגיטו של ורשה, כמו יתר היהודים. ידוע לי רק, שאבא חי עד חיסול הגיטו. אמא והאחים הלכו, כנראה, עם ה"אקציות" (איסוף היהודים ושליחתם למחנות הריכוז). ב-1942 נשלחתי למשמר העמק להשתלמות במטעים.

על תקופת "גבולות"

לא הייתי בקבוצה הראשונה שהקימה את המחנה בראשון בגבולות, אך הגעתי זמן קצר לאחר מכן - בכדי להיות אחראי לנסיונות במטעים. (נסיונות שהיו בתכנונו ופיקוחו של איש ג'ק"ל)

לא פחדתם להתישב באיזור מדברי, רחוק מכל ישוב יהודי עם בידואים מסביב?

לא פחדנו. המצב הבטחוני בארץ היה אז פחות או יותר תקין. הסתובבנו בעזה בלי בעיות, נכנסנו לבתי קפה. אני זוכר מקרה אחד כשהאוטו שלנו התקלקל בדרך לגבולות והגעתי ברגל מרפיח בלי בעיות. יחסינו עם הבידואים היו טובים - וגם עזרנו להם בענינים רפואיים וקצת בעניני מים.

בענין הנסיונות: נטענו שדרות של עצי נוי ואחר כך גם עצי פרי. תחילה נטענו עצים "מקומיים", כגון, אשלים ואקליפטוסים. נטענו בגסולות של החלקות שקנינו; נטענו חורשות אח"כ התחלנו עם עצי פרי: אפרסקים, שזיפים וגפנים.

איך השקית את הנטיעות?

את המים לשתייה, בישול ומקלחת הבאנו בחביות מכפר ערבי במרחק של כ-5 ק"מ. את ההובלה עשו יום יום והעלינו את המים לטנק. לאחר שימוש עברו המים לבור. משם העלינו אותם שוב לחביות שהובאו לחלקות הנסיון והשקינו ב"גומות". הייתי בגבולות קרוב לשלוש שנים כמעט כל הזמן שהפלוגה היתה שם.

גם בגבולות הייתי בתפקיד של "נוטר". הייתי עומד על גג בית הבטחון בתצפית בכדי לדעת מתי מתקרב הסרג'נט של המשטרה הבריטית הבא לערוך ביקורת על תחנת הנוטרים. אז הייתי ממחר ללבוש את המדים של נוטר בכדי לעמוד בביקורת.

איך התיחסת להחלטה לעזוב את גבולות?

לא הייתי בין המתנגדים. ראיתי שאין אפשרות להמשיך במצב הזה: חוסר והאפשרות להעביר לגבולות את הקבוץ כולו, והבירוד בתוך משפחות. (אמנם היה ואני היינו יחד בגבולות חלק מהזמן עד שהיא חזרה לראשון ללדת). אני הייתי שלם עם ההכרעה למרות שזה היה קשה מאד.

ובחצור:

בתקופה הראשונה בחצורגרה כל הפלוגה בבית האריזה ואני עבדתי בכל מיני מטעים: קודם היתה חלקת כרם-יין שקבלנו מהסוכנות. זאת היתה חלקה של 6 ד' עם בית אריזה קטן בתוכו. ב-1948 נטענו זיתים. אני זוכר איך שהייתי קופץ להשקות את המטע הצעיר בימים המתוחים ביותר בזמן המלחמה. בסיכום: עבדתי בכרם, בזיתים ובפרדס כעשרים שנה. לפעמים היו ענפים אלה מאוחדים ולפעמים נפרדים. בכל מקרה- תמיד אכלנו יחד- כל העובדים- בבית האריזה של הפרדס. היה שיתוף פעולה בזמן הקטיף בפרדס או המסיק בזיתים. כשהתקשיתי להמשיך בעבודה במטעים עכרתי לעבוד ב'אמן' וממשיך בזה גם היום (1995).

"החלטה" התחמה לי

במבט לאחור על השנים ההם בחצור אפשר להגיד, שלא היו לי בעיות מיוחדות: היו קשיים בעבודה כי הענפים שלי (כרם וזיתים) היו ענפים קטנים. הפרדס היה העיקר וכמובן- קודם דאגו לו. אני הצטרפתי להאבק על כל יום עבודה נוסף. את הכרם חיסלנו- לא משום שלא היו יכולים אלא מכיון שלא יכולנו לקבל את אותה התמורה ליום עבודה שלה ציפינו. לכן, נשארתי עם הזיתים, ודי לבד, ותמיד מאבקים להשגת עזרה. פרט לעניו הזה לא היו לי קשיים מיוחדים.

פרומה קרני

(אורכו)

ילדת פולין 1918

המשפחה של אמי היתה משפחה של רבנים מעיירה קרובה לפינסק. הם היו רבנים מאד מתקדמים ונבונים שהפנימו את רוח הציונות. אני שמחה שאני יודעת עליהם ויכולה לספר דברים, המתעניינים ב"עץ המשפחה".

אמי היתה אשה חכמה ולמרות שנפרדתי ממנה בגיל 17 (כשעליתי ארצה) - בכל זאת הספקתי לשמוע ממנה על חיה ועל תולדות משפחתה הגדולה. לאמי היו 8 אחים ואחיות לאביה היו עוד 5 ילדים מאשתו הראשונה שנפטרה. אחיה הבכור נדד לורשה והיה שם סוחר עצים. הוא היה מסורתי אך התרחק קצת מהדת של חיי יום-יום. הוא היה "איש העולם הזה" כי סוחר עצים נסעו למקומות רבים ושונים ונפגשו עם אנשים שונים. אמי אהבה מאד להיות אצלו, שם היא ספגה ספרות ושפות - ובכלל הושפעה מחברת מהפכנים. זה גרם לחכוך עם הוריה כי הם רצו שהיא תתחתן עם בחור ישובה. לזה היא התנגדה ולאחר שהיתה כבר "מבוגרת מאד" (בת 23) הם נכנעו והיו מוכנים להתפשר: חיפשו בחור דתי, אבל לאו דוקא בחור ישיבה. התקשה בעיר המחוז, רובנו (מרחק די גדול מפינסק) ושם הציעו לה בן סוחרים ממשפחה דתית. זה היה אבי ממשפחת אורכו. הוא עבד בחנות נעלים של דודו ולאחר הנישואין פתח חנות לבדים.

אחרי מלחמת העולם הראשונה עברה רובנו לפולין אבל סגנון החיים והמסורת של הבית נשארה רוסיית. (האחים הבוגרים שלי עוד הספיקו ללמוד בגימנסיה רוסיית). אז החלה לנשב בעיירה רוח של ציונות ונפתחו בתי ספר "תרבות" (בתי ספר ציוניים שבהם למרו בעברית).

מה היתה ההשכלה של אביך?

פרומה: הוא למד בישיבה אבל בגיל צעיר מאד (לאחר מות אביו) עבד אצל דודו והפך להיות סוחר. בכל אופן - לא למד לימודים פורמליים.

בסך הכל זאת היתה יהדות עצובה. לאחר המלחמה לא תמיד חזרו הבנים והיו הרבה נעדרים. אני זוכרת איך שכתא היתה חוזרת ואמרת: "הלואי ואקבל ידיעה מזיידל" זה זכרון של ילדות עצובה..

כל משפחתו של אבא היו ברובנו: משפחה רוסיית חמה ותמיד ביחד. האוירה, שאמי הכניסה לבית היתה של מסורת וקידמה. חגגנו את כל החגים והכל היה כשר. אבל אמי לא הלכה לבית הכנסת בשבת - היא היתה יוצאת לטייל עם הילדים בזמן שאבא היה בבית הכנסת.

המהפכה והציונות התחילו לחדור לבית. המורים בבית הספר "תרבות" הטיפו לציונות. לעיירות הקטנות ששם לא היה מי שיארגן את הפעילות הציונית היו שולחים בוגרי בית ספר "תרבות".

אביך היה גם דתי וגם ציוני?

פרומה: כן. כשאני שומעת איך הילדים שלי מדברים על הדתים אני מאד מצטערת, שלא הכירו יהודים דתיים כמו אבי: תמימות כזאת והתלהבות! הוא היה חסיד. כל חג היה מלא שמחה. הציונות, החסידות והתנועה (שאליה השתייך אחי) התמזגו יחד והבית ספג את כל זה.

הורי לא התנגדו להשוה"צ למרות העובדה שהתנועה היתה ידועה כארגון לא דתי.

היתה, אמנם, בעיה בקשר לאחי שמחה שלא רצה להבחן בבחינות בגרות. אני זוכרת איך דיבר עם ההורים. הוא אמר: "אם אתם רוצים שנהיה בנים טובים- אתם מוכרחים להבין אותנו. כך נוכל לחיות יחד." ואמנם, חיינו תוך הבנה וכבוד הדדיים. יוענו שבליל שבת כולנו נהיה מסובים יחד לארוחת הערב ובשבת לא כותבים^{ברית} אבל אחר הצהריים היו פעולות של הבנים החדרי הבית. היתה התחשבות מכובדת מאד. לא רצינו להפריע להורים והם לא הפריעו לנו. (באותה התקופה היו גם הורים שגירשו את ילדיהם שלא רצו ללכת בדרכם).

בגיל תשע הצטרפתי לתנועה. בעולם היה משבר כלכלי. לא רעבנו ללחם אך המצב היה קשה. אחד הדודים עלה ארצה, התאכזב וחזר לעירה בשם קלוסוב. היתה שם הכשרה של "החלוצי" (ארגון שהכינה צעירים לעליה ארצה) וגם אלפי פועלים אך חנויות טרם היו. דודי הציע להורי להתישב שם. לאמי היה קשה לעזוב עיר וללכת לעירה קטנה אך לא היתה ברירה והמשפחה עברה לקלוסוב. אחי שמחה היה כבר בחות ההכשרה בצ'נאטטובה ואחי שלומקה, שטרם סיים את הגימנסיה נאלץ לעזור לאבא להעביר את החנות לקלוסוב. המצב השתפר ואמי השלימה עם המקום החדש, למרות הקשיים.

על התנועה:

חילתי את חיל התנועה בשני מקומות: בסרנה וברובנו. בשני המקומות היו קנים גדולים ומקובלים על הקהילה היהודית. גמנסיה "תרבות" ותנועת השומר הצעיר היו משולבים יחד. בל"ג בעומר צעדה התנועה בתהלוכה בחובות העיר עד לחורשה ששם התקיימה החגיגה. הכל היה רשמי וגלוי.

לא היו הפרעות?

פרומה: היו בעיות סביב האחד במאי. פעלו אז בעיר גם הבונד (ארגון יהודי סוציאליסטי ואנטי ציוני) וגם הקומוניסטים והשלטונות לא כל כך הבדילו בין תנועות הער השונות. היו חיפושים ואז היה מסוכן להיות במקום ששם התכנסה הקן שלנו. אמא מאד רצתה ששמחה יהיה בבית ביום כזה, ולא בקן, כי פחדה מאד. שמחה היה מסור מאד לקן ואמא לא היתה מאושרת מזה: רבים מצעירי העיר נסעו ללמוד בערים הגדולות, רפואה או משפטים, ואילו שמחה, מיד עם סיום הגימנסיה, התמסר כל כולו לתנועה.

ב-1929 עלה שמחה ארצה וב-1934- אחי שלומקה. היטלר כבר היה בשלטון. אצלנו בבית היתה מתאספת כל המשפחה המורחבת והיו מנתחים את המצב. קראו מאמרים של משה סנה ויצחק גרינבאום. הם הבינו שהמצב הולך ומחמיר וצריך לחשוב על עליה ארצה. כשהגעתי לכיתה ח' (ב"תרבות") הציע המורה שלי להורי שישלחו אותי לסמינר לגננות בגרודנו (כהכנה לעליה). התלבטנו בין האפשרות הזאת ועליה מידית. אבל בכדי לעלות דרוש "סרטיפיקאט" (רשיון מטעם השלטון הבריטי). אחי שלומקה היה אז בגרעין במרחביה. בתור האפיטרופוס שלי (עדיין לא הייתי בת 18) הוא בקש עבדרי סרטיפיקט. כשהגעתי ארצה אחי שמחה כבר לא היה כי נשלח לליטה בשליחות תנועתית ושלומקה עבר עם הגרעין שלו לחדרה לקבוץ "תל חי בולגריה". שם היה לי מקום לגור אבל לא היתה עבודה. בגן שמואל (קבוצו של שמחה) היתה עבודה אבל לא היה מקום

לגור. כל בקר הלכתי לגן שמואל לעבוד ובערב חזרתי לחדרה. בגן שמואל היתה בחורה שסיימה את בית בספר החקלאי בנהלל והיא המליצה עליו. היא פנתה לחנה מיזל (המנהלת) שתקבל אותי ללא תשלום. התקבלתי לנסיון של מספר חדשים. לאחר שראו שהתייחסתי ללימודים ולעבודה ברצינות השאירו אותי בבית הספר. (עד שהגעתי לנהלל עבדתי בגן שמואל במטבח בהכנת אוכל לפלחים. זה חיב אותי לקום כל בקר בארבע. היה לי קשה אבל הסתגלתי לעבודה הזאת. היה שם גרעין פולני ויצרתי עם חבריו קשרים דבר שהקל עלי).

בנהלל התחלתי בחיים של תלמידה - שבתים וחצי של חיים עצמאיים. המקצוע שלי היה רפת. בנהלל היו מספר חברות של השומר הצעיר וארגננו פעולות תנועה. הקשר שלנו לתנועה הארצית היה דרך קן חיסה, שמשם שלחו לנו את אליהו ארבל כמקשר. בכיתה מעלי היו עדה (חלמיש) ועליזה ויזל. במחזור שלי היו רחל ש. (בכר) ודבורה. במחזור אחרי היו נחמה (כהן) ומרים יצ. (פרגמנט).

מה היו הקשרים עם המשפחה בפולין? מה ידעת עליהם?

פרומהכשאחי שמחה חזר ארצה מהשליחות שלו המצב הפוליטי שם היה קשה. הוא בקר אצל ההורים וסיכמו שהוא ישתדל להביא אותם ארצה. הוא, אמנם, השיג ברטיפיקאט להורי ולאחותי אך אז התחילו להתלבט. ההורים היו בני 56 - "זקנים" מדי להתחיל בחיים חדשים בלי אמצעים. מכירת כל יכושם לא היה מכניס להם מספיק כסף למטרה זו. הברירה היתה לבוא לגן שמואל. אמי אמרה: "לבוא לקבוץ בגילי ו'לשבת על ראשו של בני- זה לא בא בחשבון". התלבטו זמן רב ובינתיים פרצה המלחמה והם נשארו שם עם הסר-טיפיקאט ביד. כשנכנסו הרוסים לעירה התחילה הסתה נגד היהודים ה"קפיטליסטיים", בעלי החנויות: "הם מרויחים על חשבונינו" - אמרו. המצב נעשה מסוכן מאד וגם לקחו מהם את הכל. הורי ואחותי עברו לפינסק (מחוז ילדוטה), ששם היו אחי אמי. פינסק לא היתה עירה קטנה ושם מצבם הוטב. אחותי התחילה ללמוד: ביום עבדה אצל הרוסים ובערב למדה בקורס לכימיה. אבי היה יכול לשבת וללמוד כי כבר לא היה להם חנות. אמי מצאה עבודה פה ושם ומצבם היה לא רע. קבלתי גלויה ב-1942 בה תארה את המצב. אני שומרת גלויה זו שהיתה הקשר האחרון אתם. (זה היה לפני שנכנסו הגרמנים לפינסק). בן דוד סיפר לי שבאו אז לאחותי והציאו לה להצטרף להכשרה בוילנה. (מדובר על ה"ריכוז השומרי" שחבריו הצליחו להגיע ארצה, וכיניהם מונקה שלנו) אחותי לא הסכימה לעזוב את ההורים וכך נשארה אתם עד הסוף.

כשהגרמנים נכנסו לפינסק הוציאו את כל היהודים ליער וירו בהם.

(אני כתבתי להם כל שבוע מנהלל וְאחר כך מהקבוץ בראשון לציון. הבשורה, שאני לומדת חקלאות ולא גבנות לא שמחה אותם וכאשר אמי שמעה שאני חולבת פרות - היא התרגשה מאד. הרי הורי חשבו, שכאשר אעלה ארצה אלמד. לעומת זאת - אם שאר בפולין אלך להכשרה ואחר כך לקבוץ ורצו למנוע את זאת ממני. אמי אמרה: "אני אוהבת את התנועה, נתתי לה שני בנים ואילו הבת צריכה ללמוד." כל הזמן ליוותה אותנו הרגשה קשה על כך שלא לחצנו על ההורים לעלות. שמחה אמר: "איך קרה, שאני, שהרגשתי מה עומד להתרחש - נתתי להורים להתלבט ולא

אילו הייתם עומדים על כך היו מקבלים את זה?

פרומה: אני חושבת שכן. אבל האוירה בבית שלנו היתה לכבד את הלבטים של כל אחד ושיקוליו, לכן כיבדנו את הלבטים של ההורים. כמעט ולא יודעים דבר על מה שקרה להם. נפגשתי עם אנשים שהגיעו מסרנה (משם יצאתי) והם ספרו שמשפחת אחות אמי עברו את המלחמה בבונקר (שלוש משפחות עם ילדים). עם סיום המלחמה יצאו מהבונקר ואז הרגו אותם הגויים המקומיים. הורי, אחותי וכל משפחת אמי נשארו בפינסק ומהם לא נשאר אף אחד. . . .

כמובן, כל תקופת המלחמה היתה קשה מאד עבורנו: הרבה מחשבות קשות, הרבה בכי אבל כבר אי אפשר היה לעשות דבר. אחי ואני דברנו הרבה כינינו. יותר מכל כואב שאחותי, שהיתה כל כך צעירה (רק בת 21) לא זכתה לחיות את חייה.

וקצת על אחי: שמחה ושלומקה:

שמחה נחשב לאיש רוח ובימים ההם העריכו אנשי עבודה יותר. הוא היה בנואב פנימי-נפשי כלפי עצמו. אני זוכרת, שכאשר בקרתי לראשונה בגן שמואל עם אברהם, ואברהם היה פלמחניק- שמחה היה מאושר, שיש לו פלמחניק במשפחה. זאת היתה משאת נפשו. יחד עם זה הוא לא היה מסוגל לעזוב את העיון. שנים רבות עסק בתגום "הקפיטל", כתבי לנין ועוד. הוא היה כולו שקוע בעיון, תרגום וכתובה. תגרעין שלו היה קודם בבנימינה, שם עבדו בביצות חדרה. הכבד שלו נפגע ונשלח לירושלים להבריאה, ומשם נשלח להקים את התנועה בתל אביב. (חניכיו היו לאחר מכן חברי תל עמל)

הוא היה סטליניסט רוב השנים והועידה ה-20 גרמה לו למשבר גדול. הוא עבר את זה קשה מאד ונשרף מזה. הוא נפטר בגיל 56.

גם עם שלומקה היו לי יחסים קרובים מאד, אבל זה היה אחרת. התפתחותו היתה שונה. הוא הפסיק ללמוד בשישית והלך לעבוד עם אבא. אחר כך יצא להכשרה ולמד מקצוע (דפוס). הנעורים שלו נקטעו וקשה היה כבר למלא את החסר. אחר כך בקבוץ הוא הצטער על הפסקת הלימודים, שכל כך רצה בהם. חש חוסר שלימות. הוא העריץ את שמחה כמו ששמחה העריך בשלומקה את איש העבודה. בכלל, האהבה במשפחה שלנו היתה רבה. שלומקה סבל ממחלות רבות שהן שנים בבתי חולים ונפטר בגיל 68.

מתי הגעת לקבוץ בראשון לציון?

גמרתי את הלימודים בנהלל ביוני '38. קבוץ א"י ג' כבר היה בראשון אבל לא רציתי לבוא ישר לקבוץ. בסה"כ עברתי מבית ההורים אל האחים ואחר כך לנהלל, למסגרת מאורגנת. רציתי להתנסות קצת בחיים פרטיים, כאדם מבוגר. הודעתי בבית הספר, שאם יחפשו פועלת לתקופה קצרה אהיה מוכנה לזה. ואמנם, איכר מכפר יהושוע הציע לי עבודה ברפת שלו. קבלתי 5 לירות לחודש פלוס כלכלה ודיור. עבדתי שם שלשה חדשים,

משם יצאתי לתל אביב. 18 הלירות שהיו לי היו אז כסף רב. קניתי לי 'גרדרובה' (מלתחה) חדשה ובאתי לדודתי. בספטמבר הגעתי לקבוץ.

בראשון

הגעתי לקבוץ לאחר שהוכחתי לעצמי שאני יודעת להסתדר באופן עצמאי. בקבוץ עבדתי ברפת, ואחר כך במכבסת החוץ שלנו. זאת לא היתה העבודה הכי נעימה: לאסוף כביסה מלוכלכת אצל רווקים במושבה. אבל הייתי גאה, שאני מרויחה כסף, שהיה כל כך נחוץ לקבוץ. היינו נכנסות לבתים והבחורים היו אומרים: "תוציאו מתחת למיטה את הכביסה". עשיתי את זה ברצון כי זה היה דרוש לקיומו של הקבוץ. גאוותי היתה כאשר נסעתי ביום שישי, עם האתון 'שמעונה', עם חבילות הכביסה: חבילות יפות, ארוזות יפה. המענין היה, שאותם האנשים שאת בגדיהם המלוכלכים כפסנו ראו בנו אנשים שווי-ערך נפגשנו אתם במושבה, בצריף 'הפועל', באסיפות והרצאות. נפגשנו ממש כחברים, ואפילו תוך הערכה רבה.

אחר כך הצטרפתי לפלוגה שלנו בבית גן. שם עבדתי בגן הירק- המקצוע השני שלי בנהלל. נוסף לעבודה היו בפלוגה הקטנה חיים חברתיים אחרים מאשר בראשון, כולל רומנטיקה עם המושבניקים הצעירים. לאחר חצי שנה חזרתי לראשון לעבודה ברפת. גם בראשון לא חסרה רומנטיקה- הרבינו לשיר ולרקוד. היינו מעורים מאד בחיי המושבה. אני זוכרת, שכסדרנית עבודה הייתי הולכת ערב, ערב ללישכת העבודה במושבה כדי להשיג מקומות עבודה לחברינו: בפרדסים, בכרמים, בעגלונות ובמשק בית.

זאת היתה תקופה לא קלה בקבוץ בגלל פיזור החברים בין פלוגות. בכל זאת קמו משפחות, נולדו ילדים. הקבוץ התבגר. באותה התקופה גם אני ואברהם הקמנו את משפחתנו. הוא היה בתקופה ההיא בפלמ"ח. כאשר הפלוגה הראשונה (של 12 חברים) הקימה את המצפה ב"גבולות" קבל אברהם חופשה מהפלמ"ח והצטרף עליהם. ב-1946 נולד יפתח ואברהם שוב היה בפלמ"ח. לאחר קורסים (כימאות) בשדות-

ים ובטכניון בחיפה נשלחו הבחורים האלה לאירופה להביא אניות מעפילים. כשיפתח היה בן 3 חדשים נשלח אברהם לאיטליה לשנה שלימה ואת הבן שלו הכיר רק דרך צילומים ותיאורים שלי. כשאברהם חזר ארצה היה יפתח בן שנה ושלושה חדשים ואברהם היה צריך לעבוד קשה בכדי להוכיח, שהוא שייך למשפחה.

בקיץ של 1946 עלה הקבוץ לחצור. אברהם קבל חופשה והיינו בין המשפחות הראשונות, שהגיעו עם ילדי שלוש הקבוצות הראשונות. אברהם וברמה הקימו את רשת החשמל ואני, יחד עם יהודית (פרחי) ואברהם ויזל הקמנו את הרפת. זאת היתה תקופה יפה של עבודת צוות ברפת. אחר כך הצטרף אלינו משה ארנן, שדרכינו נקלט יפה בקבוץ.

מלחמת השיחרור וה"פילנוי"

אחרי החופשה שוב יצא אברהם לאירופה- אבל הפעם להבאת נשק. הדבר היה סודי ולא היה קשר מכתבים בינינו. ביום שישי אחד (14.5) הגיע שליח מה'מוסד' ואמר לי שאברהם נמצא על אניה העוגנת כמה לילות בנמל תל אביב. איננו יכול לרדת לחוף ומבקש, שאני אבוא אליו. השארתי את יפתח אצל עליז (המטפלת הנאמנה) ונסעתי לתל אביב ועליתי לאוניה לאהרם. הם היו פורקים את הנשק בלילה וביום חזרו ליס. כך בילינו עד יום ראשון לפנות בקר. ירדתי לחוף והם הפליגו חזרה לאירופה. במוצאי שבת שמענו ברדיו שטור מצרי מתקדם מהדרום. די נבהלנו. לא ידענו מה קורה אצלנו בבית. באתי מוקדם לקרובים שלי בתל אביב. הם הציעו לי לקחת את יפתח ולבוא אליהם למספר ימים, אבל לא הבנתי מדוע.

אבל כשבאתי לתחנת האוטובוסים ורציתי לנסוע לחצור הסתכלו עלי כעל"לא נורמלית". אמרו לי שחצור מופגזת ואפשר להגיע רק לרחובות. בינתיים שלחו את יוסקה רמות לחפש אותי ולהודיע לי, שעלי לנסוע לגדרה. הפרות שלנו פונו לשם וויק יהודית אתן. הוא סיפר, שהילדים פונו לחולון, שהכל בסדר ואינני צריכה לדאוג. כך הגעתי לפרות ולא לבני.....

במשך כל המלחמה גרנו בבית של ברדיצ'בסקי בגדרה והם טפלו בנו יפה מאד. הוט באמת אנשים נהדרים. ... בהפוגה הראשונה נסענו- יהודית ואני- לסירוגין לבקר את ילדינו ב"פילנוי" בחולון.. שהינו אצלם לשעה קלה וחזרנו לטפל בפרות. כך זה נמשך עד שהחזרנו את פרות לחצור.

עם סיום המלחמה לא המשכתי לעבוד ברפת. התחלתי לעבוד בחינוך: קודם בפעוטון (קבוצת 'עומר'), אחר כך בכיתות היסוד (קבוצת 'חרמש')- עד המוסד. עם קבוצת 'אייל' עבדתי מגיל 3 עד 14. במשך הזמן יצאתי לקורסים שונים לחינוך. אחרי תקופה ארוכה בחינוך למדתי בקורס למרכזי קניות ועבדתי בריכוז קניות של הקומונות. בין הזמנים הייתי מחסנאית הבגדים של בני המוסד וגם של קומונת החברים. בינתיים התחלנו לחשוב על הסבת מתפרת הבית שלנו למתפרת-חוף. קשרתי קשר עם מחסן הקבוצים וריכזתי את "חצור לטף" במשך שש השנים הראשונות. ועד היום אני עובדת שם.

וכמה מילות סיכום:

אני גאה בחיים שלי- אולי היום קצת פחות /מסיבות אוביקטיביות. אבל הרבה שנים- כאשר הלכתי מהחדר שלי לקבוצה, לעבודה, חשבתי על העצים האלה שאני, יחד עם אחרים, גידלתי ועל הילדים שאני מגדלת. זה היה על הרבה קשיים שהיו בקבוץ שלנו בעבר. אני זוכרת כמה בכיתי על השעון של ש"הולאם" לטובת הגזבר (שעון שקבלתי במתנה מקרובי משפחה). כל מיני דברים, שהיו חשובים מאד ריגשית, לא הובאו בחשבון... קבלנו את הדברים האלה בכאב אבל בהבנה, כי האמננו בזה. כשהשארתי את יפתח בוכה בבית התינוקות ונאלצתי ללכת כי תמו 20 דקות ההנקה היה לי קשה מאד. אבל המט- פלת אמרה: "את יכולה ללכת. זה יהיה בסדר." ובאמת- זה היה בסדר, אבל לא, בנשמה שלי. זה כאב לי מאד להשאיר ילד בוכה וללכת. אבל היתה שלימות, שהיתה שייכת לאותה התקופה.

יששכר זכאי

אחד מיוזמי תנועת הנוער העובד והלומד

הקדמה

היית שלימה עם כל זה?

פרומה: היה כאב אבל היתה גאווה. אני זוכרת, שכשהייתי הולכת במושב בראשון הילתי גאה, שאני חברת קבוץ. כשנפגשנו עם אנשים גם ביבנאל ובבית גן - היינו גאים ומאמינים בדרך שלנו. גם היום אני גאה במה שהקמנו..... אני מסכימה עם הרבה מהשינויים. לא מוכרחים לסבול כל כך הרבה כמו שאנו סבלנו. הסבל המיותר לר נותן שום דבר לאדם. אבל מה שחשוב: שיהיה בחיים משהו שלם ועמוק, כמו שהיה לנו. זה מעשיר את החיים.

יש הרגשה, שבנינו משהו, עשינו משהו בחיים שלנו. נתנו הרבה לילדים שלנו. מה שהם יעשו עם זה - זה כבר ענינם. הם יחליטו מה לעשות עם מה שקבלו מאתנו. לא בזבזנו את החיים על כלום ואני מקוה שהדבר ימשיך להתפתח, לצמוח - אמנם, בכיוונים שונים.....

התחלת הדרך

התחלת הדרך של תנועת הנוער העובד והלומד היא תוצאה של תהליך שהתחיל בשנות ה-50. תחילה היה מדובר בקבוצות של נערים ונערות שניסו לחיות חיי עבודה ולומדה באזורי הכפר. (התחלה של תנועת הנוער העובד והלומד)

התנועה התפתחה במהרה, והתחילה להגשים את מטרותיה באמצעות פעילות חינוכית, תרבותית וספורטיבית. התנועה התחילה להגשים את מטרותיה באמצעות פעילות חינוכית, תרבותית וספורטיבית. התנועה התחילה להגשים את מטרותיה באמצעות פעילות חינוכית, תרבותית וספורטיבית.

התנועה התחילה להגשים את מטרותיה באמצעות פעילות חינוכית, תרבותית וספורטיבית. התנועה התחילה להגשים את מטרותיה באמצעות פעילות חינוכית, תרבותית וספורטיבית. התנועה התחילה להגשים את מטרותיה באמצעות פעילות חינוכית, תרבותית וספורטיבית.

התנועה התחילה להגשים את מטרותיה באמצעות פעילות חינוכית, תרבותית וספורטיבית. התנועה התחילה להגשים את מטרותיה באמצעות פעילות חינוכית, תרבותית וספורטיבית. התנועה התחילה להגשים את מטרותיה באמצעות פעילות חינוכית, תרבותית וספורטיבית.

התנועה התחילה להגשים את מטרותיה באמצעות פעילות חינוכית, תרבותית וספורטיבית. התנועה התחילה להגשים את מטרותיה באמצעות פעילות חינוכית, תרבותית וספורטיבית. התנועה התחילה להגשים את מטרותיה באמצעות פעילות חינוכית, תרבותית וספורטיבית.

איובי שפי

(שיפמן) יליד ניו יורק 1918

??? מאין הגיעו הוריך לארה"ב?

אבא הגיע לניו יורק בסוף המאה הקודמת, בגיל 18. הוא עזב את העיירה שלו (דרוהוביץ) בגליציה בכדי שלא יצטרך להתגייס לצבא. אמא הגיעה לניו יורק בגיל 8 עם הוריה מהעיירה פלונסק. ממשפחתו של אבא הגיע רק הוא לארה"ב. ידוע לי שמשפחתו של אבא היתה עניה, שחיה בסביבה כפרית. בני משפחה של אמא היו יותר אמידים אך היא השתייכה לחלק העני יותר של המשפחה. מילדותה של אמי אינני יודע הרבה אך אבא סיפר לא מעט על ילדותו. ילדותו היתה קשה מאד.

כמה עסקו הוריך?

לפני שהתחתן עבד אבא אצל חוואים במדינת ניו יורק- אצל יהודים וגויים. אחר כך עבד בצבעות והדבקת טפטים. תחילה עבד כשכיר ואחר כך כקבלן, ונוסף על כל היה לא גם חנות של צבעים. אמא לא עסקה בענייני פרנסה וגם לא היתה כל כך עקוית בית. היא למדה בבתי ספר בארה"ב והיתה די רחוקה מהיהדות (גם לא ידעה יידיש). ענינו אותה בעיקר בחיים הרוחניים. יש לי שני אחים בוגרים ממני והיתה גם אחות שנפטרה בילדותה.

מה אתה זוכר מילדותך?

הבית הראשון הזכור לי היה בהארלם- רובע של שחורים. נשארנו שם-ומשפחה הלבנה האחרונה (לאחר שרוב הלבנים עזבו מזמן את השכונה. אבי לא רצה לעזוב כי היה לו שם חנות.) לא היינו דתיים ולא נשמרה שום מסורת יהודית בביתנו. אמנם, אבא זיכר יידיש כי הוא אהב את השפה ואף קרה עיתון יידי. (הוא לא התקדם כל כך בלימוד האנגלית כי הגיע לארה"ב בגיל יחסית מבוגר. הקשר ליהדות, כנראה, היה חשוב לאבא ואפילו שמח כשאני הצטרפתי לתנועת השוב"צ. אמא דברה וקראה רק אנגלית. היא הושפעה מאד מאחותה הצעירה, שהיתה קשורה לנצרות. היא לא התנצרה ממש אך האמינה בישו. שתי האחיות התרחקו מאד ממוצאיאות היום-יומית ושקעו בעולמם הרוחני. תמצית אמונתן היתה, שישו הוא המשיח. אמי דברה בגלוי על אמונתה וזה גרם לקרע די עמוק בין הורי. היא לא לחצה עלי באמו-נתה אבל שוחחה אתי בדרכי נועם.

איך הגיבו ההורים של אמך למצב הזה?

ההורים והדודים לא התנכרו לה? אלא קבלו אותן כמו שהן בזרועות פתוחות ולא נטשו אותן. הרגשנו את עצמנו מאד קרובים כמשפחה.

ומה עם האחים שלי? האח המבוגר היה טיפוס ניו יורקי רגיל: גאג להתקומות בעבודה. השתחרר מהבית בגיל צעיר והלך לעבוד. דאג להתלכש יפה, עסק בספורט

ולמד בערבים ניהול חשבונות. הוא התחבר עם חבורה, שלא מצאה חן בעיני אבא, אבל הוא היה עצמאי ולא היה תלוי באבא. הוא השתיך לסוג של בחור אמרוקאי, שהאמין שיש לעבוד קשה, להרויח טוב וליהנות מהחיים. האח השני היה טיפוס שונה. הוא היה התלמיד הצטיין בין שלשתנו, לא יצא מוקדם מהבית והמשיך ללמוד עד פוץ מלחמת העולם השנייה. אני הייתי הצעיר-ה"ילד הטוב" ואותי טפחו הורי יותר מאחי. שלשתנו היינו מגויסים בזמן המלחמה ולאחר המלחמה: האח הבוגר חי מחוץ לבית יורק והצליח בעסקים. תמיד ניסה לשכנע אותי לא לעלות כי"אין עתיד לפלסטינה המוקפת ערבים!" לא רצה לשמוע על הארץ אך לאחר שביקר אצלי לפני מספר שנים אולי שינה קצת את דעתו. האח השני התחתן ועבר לגור בקליפורניה, ששם קבל עבודה במעבדה.

איך הגעת לתנועה ומה היא היתה עבורך?

הייתי בער יהודי בניו יורק- דור שני, שלא בקלות מצא את מקומו בחברת הרחוב ובשכונה והיו לי מעט מאד חברים. כנראה, היה לי נחוץ מאד למצוא משהו אחר בחיים. בגיל 17-18 חברים, שהיו בתנועה, הביאו אותי לקן בברוקלין. זה מאד מצא חן בעיני: חיי החברה שהיו לגמרי חדשים בשבילי. ז.א. הרצון להיות יחד ולבלות יחד. ומעבר לזה רעיונות, שהיו לגמרי חדשים לי. אלה פתחו לי אפקים ועזרו לי למצוא את הזהות שלי בתוך עצמי ובתוך הסביבה. במשך הזמן מלאה לי התנועה הרבה דברים: דאייק יותר טובה של הרקע שלי ואת המשך החיים. בסה"כ קבלתי הרבה מאד מהתנועה. גם אמי היתה מרוצה מהצטרפותי לתנועה. היא הגדירה את עצמה כיהודיה המאמינה בישו ושמחה שאני מתכוון לעלות ל"ארץ הקודש".

אני עזבתי את הבית כשנה וחצי לפני שהתגייסתי לצי. לאחר עזיבתי עזבה גם אמא והצטרפה לאחותה, שלא עבדה אך הוחזקה על ידי אחיה. אבא היה כבר די זקן. היה חולה וכבר לא עבד. הייתי מבקר את שניהם בחופשות שלי. הוא נפטר ב-1945. אמא נשארה עם אחותה עד ששניהם עברו לבית אבות. ב-1965 בקרתי אותן וזה היה הביקור האחרון.

מה היו מעשיך לאחר שעזבת את הבית?

לתקופת מה עזבתי את התנועה, אך לא לזמן רב, כי רציתי להשאר עם החברה של "קבוץ עליה ג'". ירדתי לעיר הנמל בלטימור, ששם לקבוץ היה קומונה עירונית. הבית היה שוקק חיים והיו שם חברים שעבדו במספנות. האם בתקופה הזאת למדת את הנגרות?

עוד בניו יורק עבדתי כשוליה של נגר שיפוצים. עבדתי בשכר מינימלי ובעל הבית ניצל אותי היטב: עבדתי בכל מיני עבודות שחורות, כגון, ניקוי בניינים, שבת טיח. אמנם, במקצוע זה (שיפוצים) יש הרבה עבודות נגרות אך לא למדתי הרבה נגרות כי בעל הבית רק רצה אותי כפועל שחור. עבדתי אתו כ-10 חודשים ואחר כך ירדתי לבלטימור. פה לא היתה בעיה להשיג עבודה כי חיפשו בעלי מלאכה בכל התחומים. פניתי לאיגוד המקצועי והתקבלתי כנגר. עבדתי כשנה בהקמת בניינים טרומיים שהיו מיועדים לשכן את הפועלים שזרמו מכל חלקי הארץ לעבוד בתעשיות המלחמיות. היה

לי קשה כי לא הייתי באמת נגר. למזלי עבדתי עם בחורים טובים, בעלי מרצו, והם "סחבו אותי" אתם. איכשהו שרדתי. עבדתי כשנה בהקמת בנינים טרומיים: רצנו עם פלטות גדולות של סְלוֹטְפֶס כל היום; עבדנו מהר מאד ובצורה "תעשייתית". בתום השנה יכולת להגיד שהפכת להיות נגר?

לא עסקנו בעבודות מקצועיות של ממש. כל הזמן חזרנו על אותן הפעולות של הקמת קירות. למדתי לעבוד עם כלים אך לא הרבה מעבר לזה. אף פעם לא למדתי את המקצוע בבית ספר; נסיתי פעם ללמוד בקורס לילה אך זה לא התאים לצרכים שלי. כעבור שנה קבלתי עבודה במספנה ששם בנו אניות משא "ליברטי" בשביל צי הסוחר. הן היו דרושות באופן דחוף להובלת ציוד וחמרים לבנות הברית באירופה. תפקיד הנגרים היה לעזור לפועלי המתכת שחברו את פלטות הפלדה של דופן האניה. דאגנו לתמוך בהן בזווית הנכונה עד שחיברו פלטה לפלטה. כעבור כמה חדשים, עם סיום העבודה באניה, היינו בונים את מסלול ההשקה של האניה. היה רגע מרגש, כשהסרנו את התמיכות והיא "עמדה" ואחר כך גלשה למים.

עבדתי בזה כשנה עד שהחלטתי להתגייס לצי. לאלה שבאו להתגייס לפני שקראו להם היתה אפשרות לבחור את החיל בו ישרתו. רציתי להתגייס לחיל היס שבו היתה יחידה של אנשי נמל: עובדי עפר, בנאים, מסגרים ועוד: עובדים בסיסיים, "ממש פרוליטר". תפקידה היה להקים נמלים לאחר כיבוש איזה אי בכדי לאפשר העברת כל החמרים והציוד, שהיו דרושים לחיל הכובש. לאחר גמר הקמת הנמל עבדו בתחזוקת הנמל ובהעברת משאות בדוברות מאניות שהגיעו עד לחצי ק"מ מהחוף.

היחידה עברה טירונות רגילה של חיל היס. ביחידה שלי היו יהודים בו-דדים: פקיד או שנים, אינסטלטור ואני. כל היתר היו חיילים מהדרום, שאת השלילי בהם כולנו מכירים מהספרות ומהסרטים, אך היו גם חמי לב נוסף על חמומי המוח, שהיו מלאי דעות קדומות: בכלל לא ידעו מה זה יהודי או קטולי. (רובם היו ממש שונאי קטולים). יהדותי לא הוותה בעיה. אמנם, היו מדי פעם התבטאויות אנטישמיות אך לא התיחסתי אליהן. התחבבתי עליהם והם קבלו אותי כפי שהייתי. היה להם קשה להאמין שיהודי עושה את כל העבודות כמוהם- אך בסה"כ באמת לא ידעו מה זה יהודי. "בילינו" שנה אחרי הטירונות בהכשרה לתפקידים שלנו ואח"כ עברנו לכשנה

ל"איי הבתולה" בים הקריבי. משם עברנו לחוף המערבי של ארה"ב ומשם לאי אוקינבה באו"נוס השקט. אי זה נכבש במשך המלחמה עם היפנים. הגענו לשם כשבוע לאחר הכיבוש ובצענו את הפעולות הידועות שלנו. הלחימה עם היפנים לא הסתיימה לגמרי וחוינו גם התקפה של "קמיקזה" (מתאבד יפני במטוס). לילה אחד נפל אחד כזה לתוך הבסיס שלנו. אחרי הטלת הפצצה האטומית על הירושימה היה ברור שהמלחמה עומדת להגמר, ובאמת, כעבור כמה שבועות הוחזרנו לארה"ב.

שרתי בצי מ-1942-1945 ואחרי השיחרור הצטרפתי לחברי קבוץ עליה ג'

בקומונה של הקבוץ בני יורק. חלקתי את זמני בין בית הקבוץ וביקורים אצל אבא שנפטר באותה שנה.

איך גוייסת לעליה ב"?

היו פניות אלינו מנציגי ה"הגנה" בארה"ב וחברי "הבונים" (תנועת הנער של מפא"י). היו לנו הרבה דיונים. לחצו עלינו מאד. אנו היינו, אולי, פחות מודעים לנושא

כל היזמה היתה כמעט כולה בידי חברי "הבונים". היה ברור לנו שאנחנו גם כן צריכים לתרום את שלנו במאמץ להביא מעפילים ארצה. התלבטנו, כי עיקר מאווינו היה להגיע ארצה ולקבוץ.

השתחררתי מהצי עם דרגה ולכן היו מעוניינים בי, כי הייתי יכול לקבל תעודת מלח בלי בעיות. מכיון, שלא בלנינו (חברי השוה"צ והבונים) מלחים "אמיתיים" חוץ מהקצינים והמכונאים - קבלתי את התפקיד של "מלח ראשון", שהיה ממונה על עובדי הסיפון. הייתי גם במשמרת ליד ההגה (בהדרכתו של הקצין הראשון). חלק מהקצינים עבדו בשכר אך היו גם כאלה (וביניהם - יהודים ששירתו קודם בצוי הסוחר) שהצטרפו למסע מתוך אידיאו-לוגיה. יחד אתי היו גם: יהודה סלע, הלוי ופקי (חבר קבוץ ג' שלא נשאר הרבה זמן בארץ). בצוות היו גם חברים מקבוץ ד" (עין דור) ומ"הבונים" (הם היו הרוב וגם הפעילים ביותר). האחראי על הכל, מטעם ה"הגנה" היה ימאי ישראלי מהפלי"ם. חיינו על האניה בזמן ההכנות להפלגה. אנייתנו (שכונתה אח"צ "הגנה") היתה קורבטה קנדית לשעבר, כמובן, לאחר שהורד כל הציוד הצבאי. באופן ושמי תפקידינו היה להעביר את האניה לבעלים אחרים בצרפת.

ובצרפת???

הגענו לנמל מרסיי... בנינו דרגשים רבים במחסנים שישמשו כמיטות למעפילים והעלינו אספקה ודלק למסע. בינתיים עמלו קשה להשיג מהשלטונות הצרפתים את כל הניירות הדרושים להעלאת נוסעים. גם בקרנו במחנה שבו חיכו המעפילים להפלגה בכדי להכיר אותם יותר מקרוב. הם היו ברובם מגרעין שנקרא "קבוץ בוכבוולד", שהיו גם פעילים מאד בזמן ההפלגה. אנו, חברי הצוות, המשכנו בשגרה שלנו ולא היינו כל מעורבים עם המעפילים.

לפני שהגענו לחופי הארץ קבלנו הוראה להעביר את הנוסעים לאניה טורקית קטנה ורעועה (כונתה "ביריה") ולחזור לאירופה ל"נגלה" שניה. ה"ביריה" הגיעה לחופי הארץ והלידה שם את המעפילים אך איך מרגשתם אתם (חברי קבוץ עליה ג') כשמסרו לכם, שבמקום להגיע ארצה תצטרכו לחזור לאירופה להפלגה שניה?

רצינו להגיע ארצה ולקבוץ. היו לנו ויכוחים עם אנשי "הבונים" בצוות, ויכוחים קשים. אנו ראינו את השתתפותנו בצוות כאמצעי לעליה שלנו, וברגע מסויים אף חשבנו להצטרף למעפילים שעברו לספינה הטורקית. לבסוף קבלנו את"דין התנועה" וחזרנו עם ה"הגנה" לסיבוב שני והגענו לנמל ספליט ביוגוסלביה. העלינו אספקה ונווט מקומי, שהיה דרוש בכדי לעבור בבטחון בין האיים המרובים שליד חופי אלבניה ויוגוסלביה. הוא היה בחור שקט וטוב ואמר לי: "קח את ההגה - אני אגיד לך מה לעשות". אז עשיתי את זה. היה די מרגש. עגננו בנמל קטן ליד טריאסטה ולאחר מנוחה קצרה, תספורת ואכילה מהתרנגולות שהלוי מרט והכין - הגיעו המעפילים. הפעם העלינו הרבה יותר אנשים והיה די צפוף. (אני זוכר במיוחד אשה יוגו-סלבית אחת שעזרה מאד בארגון. לאחר שנים גיליתי שהיא מרכזת את המשתלה ב"כנות")

ההפלגה הזאת לא היתה חלקה- היו בעיות עם המנוע ונאלצנו אפילו לשרד קריאה לעזרה (S.S.S), כשהתקרבנו לחופי הארץ פגשו אותנו משחתות של הוד מלכותו ולאחר קרב קצר עם הנחתים הבריטיים הובלנו לחיפה. חברי ההגנה ועובדי הסוכנות היהודית שהביאו מצרכי מזון ומשקה למעפילים הגניבו את אנשי הצוות מהאניה ומשטח הנמל. קבלנו בגדי חקי בכדי לתת לנו מראה של יהודים מקומיים וחברי קבוץ ג' בצוות נסעו לקבוץ עין השופט ששם היתה קבלת פנים חמה מאד. מעין השופט נסענו ישר לקבוץ א"י ג' בראשון לציון.

בקבוץ כבר היו חברים אמריקאים?

כבר היו לא מעט חברים של קבוץ עליה ג'-אמריקאי. עבורי הכל נראה כמו חלום רחוק. ההתרשמויות היו חזקות. הכל היה חדש ונראה כמו אגדה: החיים התברתיים הסוערים, הפגישות עם חברי קבוץ א"י ג'. קבלתי את הכל כמו שהיה, הרי לא היה לי כל מושג מה זה קבוץ...לא ידעתי למה לצפות. לא השווייתי מה שמצאתי כאן עם שום דבר אחר. הסתכלנו קדימה, מתחילים את הכל מחדש ומחכים להתישבות. לי לא היה כל מושג על המציאות בארץ; לא ידעתי שיש יהודים תימנים או בולגריים. הכל היה חדש עבורי, הרי בעבר הכרתי רק יהודים אמריקאים. עברית לא ידעתי, רק את אותיות הא-ב, שלמדתי לקראת הבר מצוה שלי.

מה זכור לך מימך הראשונים שלך בקבוץ, בחצר הקטנה של ראשון?

היה שמח. קבלו אותי יפה מאד. נוצרה רווקיה עליזה, היו הרבה שירות וויכוחים רעיוניים. האוירה מאד מצאה חן בעיני. עבדתי בנגריה והיו חיים מאד אינטנסיביים עם אנשים מעניינים מאד.

לא היה אכפת לך, שלא היה מה לאכול ושנדרשת למסור לוו" שיתוף כל מה

שהבאת?

לא היה לי מה למסור כי לא יכולנו לסחוב אתנו הרבה דברים. קבלתי בגדי עבודה כמו כולם. היינו עסוקים כל כך בהמון דברים, היה שמח, היו ריקודים וויכוחים אינסופיים. היו דמויות של צברים חפשיים ומקסימים. (ה"חזק" ה"חזק") כאמור, עבדתי בנגריה. יוסקה ז"ל היה המרכז. הקמנו צריפים ובצענו עבודות נגרות בכפר יונה ובהוד השרון וכך הצלחתי להכיר קצת את הארץ. אחר כך השתתפתי בקבוצת ההעברה, שהעבירה את הצריפונים מראשון לחצור. הקמנו אותם ב"מחצבה" (מקומם של חדר האוכל והקומונה של היום), כיסינו ברעפים, ציפינו בטול שחור בחוץ וסלוטכס בפנים- והנה לפניך שכונה!

בזמן מלחמת השיחרור הייתי בפלוגה המקובצת של חברי חצור, שגויסה על ידי צה"ל לעזור בפעולות באיזור שלנו. הייתי רובאי, כמו כולם. תפקידנו היה לעזור בפינוי הכפרים הערביים באיזור שבו עמדו להתחלל הקרבות עם הצבא המצרי. אחת הפעולות, שאני זוכר היטב היה נגד הכפר מרר (מול תל נוף). פעלנו עם יונר היחידות המגויסות של יישובי הדרום. כפר זה שלט על הכביש לדרום. הגענו לפנות בקר ובהיכנסנו לכפר ראינו את כל הכפריים בורחים מערבה עם כל המיטלטלים שלהם. נשארנו בכפר רק כמה זקנות, שלא יכלו ללכת. מצאנו בעיקר בתי חימר, סימטאות צרות, ערמות של אשפה והרבה פרעושים! הם ירדו עלינו ונאלצנו ללכת מהם בריצה.

פעולה נוספת היתה פינוי הילדים מקבוץ "ניצנים". הלכנו ברגל באמצע הלילה דרך השדות והם באו לקראתנו. קבלנו את הילדים ממלוויהם והעברנו אותם לאוטובוסים שהעבירו אותם לעורף. השתתפנו גם בהתקפת הנפל על משטרת עיראק-סואידן, שבה נפצעו גם מספר חברי חצור. משם עברנו למשלט 113 והשתתפנו בבלימת ההתקפה המצרית על המשלט. פה נהרג חברנו ג'יברי.

מתי התקשרת עם עליזה?

היא היתה באולפן הראשון בחצור ב-1951. היו מספר חברים, שעודדו אותי להתקשרות הזאת. בכלל, מאד התלהבו ממנה ורצו, שהיא תשאר בקבוץ. אולי המצב הזה דרבן אותי, ולשמחתי המשיכה היתה הדדית. (עליזה היתה חלק של גרעין מצרי שעלה לקבוץ בגליל)

במה עבדת אחרי המלחמה?

עבדתי קצת בבנין וקצת בנגרות. בינתיים התחילו לכנות דיר בשביל הצאן שעמדנו לקנות. חיפשו חברים שיהיו מוכנים להיות בצוות רועי הצאן והצטרפתי אליו. אהבתי את העבודה הזאת מאד והייתי רועה צאן כ-15 שנה, כמעט רצופות, בחליבה, בגז, בחורף ובקיץ. באמצע הייתי גם סדרן עבודה. בינתיים התחילו צעירים להצטרף לענף והותיקים התחילו לצאת. במשך הזמן התחלו הויכוחים על חיסול הענף כי לא היו מספיק חברים שהיו מוכנים לעבוד בו. (ואמנם, הצאן חוסל ב-1969).

הייתי חצורן בתי הילדים כ-3 שנים, עבדתי בורדים ואח"כ רכזתי את ענף הפקנים. בשנים האחרונות אני עובד בנוי.

אסתר בן שלום

(מוזר)

ילדת ארה"ב 1925

ב-1914 הגיע אבא לארה"ב לבד, בלי הורים, מכפר קטן בסביבות אודיסה (רוסיה). מיד עם הגיעו התחיל לחפש עבודה.

??? מדוע עזב את רוסיה והגר לארה"ב; האם היו לו קרובים שם?

אסתר: לא היו לו קרובים שם. היתה כאן בעיה של שידוך: מיד עם חזרתו משירות צבאי שידכו אותו הוריו. הוא לא הסכים לשידוך הזה ונאלץ לעזוב את הבית. אבא סיפר מעט מאד על עברו ברוסיה. על תולדות משפחתו שמענו מאחיו, שבא לבקר אותו לאחר פירוד של חמישים שנה. אבל הוא לא הספיק לראות את אבא, שנפטר מסרטן כמה שבועות לפני שהגיע אחיו.

אבא היה הבן הבכור בין ששה ילדים. אביו היה סוחר תבואה, והיה גאה מאד בבנו הבכור, שידע לצטט בעל פה פסוקים ארוכים מהתנ"ך. הוא נשלח לישיבה להתכוון לרב-נות. אבא לא שירת כרב, למרות העובדה שהיה לו ההסמכה לכך אלא ניצל את ידיעותיו להוראת העברית. הוא נחשב ל"עילולי" והיה הפוסק האחרון בכל עניני המשפחה.

??? אביך שמר על הקשר עם בני משפחתו ברוסיה?

אסתר: לא זכור לי, שקבלנו אי פעם מכתב מרוסיה. כאשר הגעתי לגיל, שהייתי מודעת לקשרי משפחה רחבים יותר- פרצה מלחמת העולם השניה והקשרים עם אירופה נותקו. לפני זמן מה שלח לי אחי צרור מכתבים ברוסית. מתברר, שהוא הצליח ליצור קשר עם אחותו הצעירה של אבא, היחידה ששרדה מהשואה. אח אחד נהרג כטנקיסט בצבא האדום ושני אחים נוספים הגרו לדרום אמריקה. האחות לא ידעה להוסיף פרטים כלשהם על אבא.

עם בואו לארה"ב גוייס לצבא ולאחר שהשתחרר עבד בכל מיני עבודות מזד-מנות כמו מכירת בלונים, דגים. הוא נדד מערבה, עבד במקומות שונים עד אשר הגיע לטולידו, שם התחיל בהוראת השפה העברית. בבית הספר בו לימד ארגנו התרמות לקק"ל ויצאו זוגות-זוגות עם הקופסה הכחולה" לאסוף תרומות. בת הזוג שלו הפכה לאחר מכן לאשתו ואמנו.

כאשר שואלים אותי אם הורי היו ציונים- אני חייבת לומר, שהם כמעט ולא ידעו שקיימים יהודים לא ציונים. אבל אבי התנגד שילידיו יעלו ארצה.

??? אביך עסק רק בהוראת עברית?

אסתר: במקרה הוא השיג עבודה בבית מלאכה לעיבוד מתכת (עיבוד שבבי וכל הקשור לזה). עבודה זו הקסימה אותו והשפיעה על כל מהלך חייו וחי המשפחה.

בבית הוריו לא העלה על דעתו לעסוק בעבודת כפיים אך פה ניתפס לזה. מאד מצא חן בעיניו הרעיון שיהודי (אפילו רבי!!) יעסוק בעבודת כפיים ושזו הדרך הנכונה

עבור כל היהודים: להפסיק להיות "לופט מענטשען" (החיים מהאיר). הוא החליט להקים סדנא ללמד ילידם יהודיים עבודת המתכת. תוך כדי לימוד יעשו מוצרים למכירה וכך יקיים את המפעל והמשפחה. בזה עסק עד סוף ימיו. בטולידו נולדו שמונה מתוך תשעה ילדי משפחתנו.

ועל אמא: אמא הגיעה לארה"ב מויטבסק ברוסיה הלבנה. היא היתה פעילה בחוגים מהפכניים (הסוציאל רבולוציונרים). חלק מהחוג שלה נתפס על ידי המשטרה הצארית וגם היא כמעט נתפסה: היו אצלה תמיד כרוזים לחלוקה. פעם הגיעו שוטרים לערוך חיפוש. אמא לא איבדה את עשתנותיה; הזמינה את השוטרים לשתות כוס תה ויצאה החוצה כאילו להביא מים מהבאר בחצר. שם אספה לתוך סינורה את הכרוזים וקברה אותם בשלג. לרוע המזל נפל כרוז אחד בבית. השוטרים, שחיו ממשכורת דלה הסכימו להעלים עין מזה תמורת כמה שקי קמח וסוכר מחנות המכולת שלנו. הסבתא שלי הזדהתה, כנראה, עם הפעילות המהפכנית של בתה כי היהודים סבלו מאד מהמשטר הצארי והמהפכה-כנים נסחו בהם תקווה.

אמא חיה תקופת מה בריגה (לטביה) ובזמן ההוא אסרו על יהודים לגור שם. מישוה הלשין עליה ונאלצה לברוח. (היתה אז רק בת 19). אחיה, בן ה-17, התקרב לגיל הגיוס לכן חשוב היה לעזוב את רוסיה. החליטו להגר לארה"ב, ששם היו להם אח ואחות בוגרים. הם הסתננו איכשהו לגרמניה ומנמל המבורד הפליגו באנית בקר. ההפלגה ארכה 3 שבועות ובהגיעם חיכו להם הקרובים

אמא המשיכה בקשר עם הוריה כל הזמן. אחרי המהפכה ברוסיה הגיעו לארה"ב עם הבת הצעירה, שהיתה חולת שחפת ונפטרה לאחר זמן קצר. היא ניסתה להביא את אחיה זלמן. היא שלחה לו כרטיס אבל הוא החזיר אותו. הוא התאהב בחכירה במפלגה הקו-מוניסטית, שסירבה לעזוב את ה"מולדת הנבנית". הוא חי בתנאים קשים מאד למרות העובדה שהיה מנהלו של כל-בו גדול.

??? אביך המשיך במשך כל השנים לעבוד במפעל המתכת?

אסתר: אבא היה מקצועי מאד וקבל עבודות טובות- אבל חלומו היה להקים בית ספר מקצועי לנערים יהודיים. למרבה הצער- היהודים לא היו מעוניינים במקצועות כאלה. לרוב באו אליו נערים איטלקים ופולניים הם למדו קצת ואחר כך עברו לעבוד בבתי חרושת, ששם הרויחו יפה. אבא הגיע לרמה מקצועית גבהה מאד ויכול היה להתפרנס בכבוד מזה אבל השקיע את כל כוחו וכספו בבית הספר המקצועי.

שני, אחותי, הגיעה לקבוץ עם ידע רב במקצועות הנ"ל ועבדה ב"אמן". גם אני עבדתי בבית המלאכה של אבא: במחרטה, במקדחה ועוד עבודות שונות.

ובבית שלנו:

בהתחלה שמרו הורי על כל מצוות בדת: החזיקו כלים פפרדים לחלב ובשר וכלים מיוחדים לפסח. במשך השנים כירסמו נסיבות החיים באורח החיים הדתי. מה שנשאר היה היופי של קבלת השבת: הנרות, המפה הלבנה, החלה; והפסח הכשר.

אבא שקע כל כולו ברעיון בית הספר ולא התפנה להקפיד במצוות של המשפחה. אמא לא היתה דתיה. כנשברו כלים ולא היה כסף לקנות חדשים הפסיקה להפריד בין הכלים של חלב ובשר וכלים מיוחדים לפסח. הילדים בפגו את אורית הסביבה וכך המשפחה כולה התחילה התחילה לאט, לאט להסתגל לחיים האמריקאיים. אבא, אמנם, המשיך להעריך את הדת היהודית ובכלל- היה יחס לכל דת. הוא ניסה לקשור קשרים עם אנשי דת נוצריים, השתתף בארגונים לקירבה בין הדתות. הוא חפש תומכים לבית הספר שלו מתוך אנשי ציבור ואנשי דת..... הוא נפטר ב-1961 בגיל 69.

??? יש לי רושם שאמך היתה יותר חשובה בחיך שלכם מאשר אביך.

אסתר: לאבא לא היה זמן עבורנו. אמא היתה בבית. היתה אוזן קשבת לכל מה שעבר עלינו. היא היתה מטפלת בנו. מעודדת ומנחמת. היא היתה מספרת לנו על העבר שלה. היא היתה קוראת את ספרי הלימוד שלנו ומלווה אותנו בכל שלב ושלב. ממנה סגגנו את חום הלב, האיכפתיות והרגישות לזולת. מעולם לא סירבה לפושט יד, שבא לביתנו לבקש אוכל. (והיו הרבה כאלה בימי המשבר הכלכלי של שנות ה-30). לעומת זאת הגישה הפאטריאכלית והסמכותית של אבא הביאה אותנו, הבנות, למרוד ולהזדהות עם ווערכים של שיחרור האשה, שאפינה את התנועה.

בית הספר הקטן של אבא הועמד בצל עם כניסת ארה"ב למלחמה. הממשלה השקיעה מאמצים רבים בהקמת בתי ספר מקצועיים למען המאמץ המלחמתי. לאחר שהרגיש שנכשל בארצות הברית החליט לנסות את כחו עם ה"חלוצים"- אלה שבאמת הכירו בצורך, שיהודים יעסקו בעבודת כפיים. כך הוא הגיע לחצור, עבד זמן מה ב"אמן" ואחר כך בגלית ספר מרצועי בחיפה.

אמי הגיעה אלינו לחצור ב-1953 עם אחותי הצעירה ויויאן. כוונתה היתה להצטרף לאבא ולהשתקע בארץ. אך זה לא הסתדר כי אבא לא בצליח להגשים את תכניותיו בארץ. הוא החליט לחזור לארה"ב ולנסות שוב. אמא היתה קרועה בין משפחות הבנים שם ומשפחות הבנות בארץ. לבסוף החליטה לחזור ולקחה אתה את הבת הצעירה (בת ה-18). בסוף ימיה, לאחר מות אבי, היא חזרה ארצה.

ממי ירשתם את הנטיות המוזיקליות?

אסתר: אבא ניגן בכינור, אמא שרה יפה ורוב האחים והאחיות מנגנים בכלים שונים. צלילי מוזיקה נשמעו בבית מהמרתף ועד לגג.... למרות המצב הכלכלי הקשה תמיד היתה אוריה עליזה בבית. לימודי המוזיקה ניתנו בבית בספר וכלים קבלנו בהשאלה. היינו 5 בנות ו-3 בנים. הבנות עזרו לאמא והבנים דאגו לחימום הבית בחורף ופינוי המדרכות מהשלג, ובכלל עשו כל עבודה קשה. כולנו למדנו וסיימנו לפחות בית הספר התיכון וחלק מאתנו למד באוניברסיטה. הבנים קבלו תארים בהנדסה ובמוזיקה.

??? איך זה הסתדר מבחינה כלכלית?

אסתר: שכר הלימוד לא היה גבה ועבדנו נוסף ללימודים. מגיל 15 עבדו הבנים במכירת עתונים וגלידה ובעבודה בחנויות ובכתי חרושת. הרווחנו כל מה שהיה נחוץ

לנו, כגון, ספרים ובגדים. נוסף על כך גם הבאנו קצת כסף הביתה.
לא הרגשנו את עצמנו כשייכים לשכבת "העניים". גרנו באיזור של המעמד
הבינוני אבל המגבלה של חוסר אמצאים לפעמים הביאה אותנו במבוכה: לא יכולנו
להשתתף בבילויים שונים, לקנות בגד חדש או אופניים. זה גרם לרגשי נחיתות וניכור.
בנוסף מהרגשת הניכור מהיותנו המשפחה היהודיה היחידה בשכונה שלנו.
..... התנועה נתנה תשובה נהדרת לשתי הבעיות האלה.....

חיינו במציאות שהביאה אותנו לחפש מטרות כמו הסוציאליזם. הבננו, שיש אי-צדק
חברתי וזה, כנראה, מה שמשך אותנו לתנועה.

היתה אוירה טובה בבית ותמיד היה עם מי לשחק. כל אחד מאתנו הביא
את ידידיו הביתה. אמא היתה אשה חמה וקבלה כל אחד מאתנו. למרות שלא היתה לה
השכלה פורמלית היתה לי הרגשה שהיא יודעת הכל ומתמצאת בכל מה שקורה בעולם.
??? ומה אתך- הרביעית בין שמונה ילדים?

אסתר: אהבתי לקרא. הייתי תלמידה טובה אבל הרגשתי את עצמי מנוכרת מהסביבה.
בארה"ב שולטת הדת הנוצרית בכל- מורגשת בכל פינות החיים. בחגים, כמו בחג המולד
מקושטות כל החנויות וגם בספרות מורגשת הערכים הנוצריים. כילדה יהודיה חשתי
שכל זה לא שייך לי, שאני מסתכלת על כל זה מהצד.

בבית לא חגגנו את החגים הנוצריים כמו משפחות יהודיות מסוימות שחגגו את
חג המולד, למשל. בחגים היהודיים לא היתה שמחה; אלה היו חגים דתיים שכל עניינים
היה קריאה בתורה ותפילות, שאת תוכנן לא הבנתי. בחנכה היו, אמנם, נירות אבל לא
היתה שמחה. היתה לי הרגשה, שחסר לי משהו. בגיל 15 נפגשתי לראשונה עם התנועה
ומצאתי חבורה של נערים יהודיים, שהיהדות שלהם נותנת להם שמחת חיים.

??? איך הגעת לתנועה?

אסתר: אחותי שני הביאה אותי. הגיע חבר מקנדה שבא לארגן את התנועה והוא
"ארגן" את שני. כאשר עברנו לדטרויט (כלי אבא חיפש עבודה) תפשה שני את התנועה
וכאשר מצאה אותה- הביאה גם אותי. נהניתי שם מאד: פתאום מצאתי חברה, היתה שמחת
חיים והייתי שייכת. כאשר התכוננה שני לעליה התחיל אבא להתנגד לתנועה. לפי
דעתו חייב כל אדם לפתור את בעיותיו במקום בו הוא נמצא. (הוא שכח, שהוא עצב את
רוסיה והגר לארה"ב על מנת לפתור את בעיותיו). בכל אופן, הוא דרש שנעזוב את
התנועה. שני היתה כבר מבוגרת ועליה לא היה יכול להשפיע, אבל ממני מנע את
ההליכה לתנועה.

לעומת אבא אהדה אמי את התנועה. לאחר שנאלצתי לעזוב את התנועה הצטרפתי
לקבוצה של בנות, שהיו מתאספות כל יום ששי והיו מזמינות בנים למפגשים. לא
נהניתי מהבילוי הזה. היה משעמם וחסר כל תוכן. ערב אחד עשו פיקניק וכל בת נת-
בקשה להביא בן. החבר היחידי שהכרתי היה בחור שהכרתי בתנועה. הוא בא לפיקניק
ושם אמר לי: "זה לא מקומך; כדאי שתחזרי לתנועה." הייתי אז כבר בת 17. חשבתי
שאני די עצמאית ויכולה לעשות דברים בניגוד לרצון ההורים. חזרתי לתנועה והייתי
פעילה בה עד 1949: הדרכת בקן ניוארק, עכדתי בלשכת של התנועה ויצאתי לזווות
ההכשרה.

עליתי ארצה בסוף 1949. (בזמן המלחמה לא היתה עליה. רוב הבחורים היו מגויסים והבנות החזיקו את התנועה. היתי כבר בת 24 ועסקתי יחד עם עוד חבר בקבוץ עליה ה' בהעלאת חברים ארצה- לכן היינו בין האחרונים להגיע לקבוצנו בסאסא. אך לא הייתי שם הרבה זמן. נשלחתי למשמר העמק לקבל הכשרה בטיפול בתינוקות.

ב-1951 עזבתי את סאסא ועברתי עם אברהם לבית עובד. חיינו בתוך פרדס בדירה שמעל לבית אריזה. אבל הרגשתי, שאינני בנויה לחיים פרטיים והצטרפנו לקבוץ "נחשולים", הקבוץ, שבו היה אברהם פעם. גם פה לא הרגשתי טוב כי לא היו שם חברים אמריקאים. לכן פנינו לחצור בו היו חברים מהתנועה שלנו בארה"ב. זה היה ב-1953. באותה השנה נולדה דיצה בחצור.

??? במה עבדת בחצור?

אסתר: עבדתי בקומונה ואחר כך כמטפלת בקבוצות הצעירות. היה לי קשה: לא הצלחתי להשליט משמעת והיו קשיים בהשכבה. אז הוצע לי לעבוד באפיקת עוגות וזה משך אותי מאד. אז טרם אפו עוגות "פרטיות" ואני אפיתי בשביל הקבוץ כולו- לחלוקה בערב שבת. עבדתי בזה כ-12 שנה.

ב-1973 פנו אלי להיות מטפלת ב"צפית". עבדתי שם כ-3 שנים וזאת היתה חוויה מענינת וליויתי את הקבוצה עד ל"ב. כאשר הם סיימו חזרתי לאפיה עד שהתחילה האפיה ה"פרטית". עבדתי מספר שנים בדיאטה אך רציתי מאד לעבוד בספרייה. לכן התנדבתי לעבוד ערב אחד ובשבוע אחרי יום עבודה בדיאטה. ב-1980 התחלתי לעבוד באופן מלא בספרייה וממשיכה בזה עד היום. אני נהנית מאד מהפגישה עם הקוראים..

קצת דברי סיכום

במבט לאחור אוכל להגיד, ששיחרור האשה משך אותי לקבוץ, גם בהשפעת אמא, שהיתה פעילה בסניף האמריקאי של "נעמת". אחת הסיבות החשובות של המשיכה שלי לקבוץ היה הרצון להיות משוחררת מהעבודות המסורתיות של נשים. (עבודות הבית, שמאד הכבידו על בת במשפחה עם 8 ילדים ובית עם 8 חדרים.

??? מה את חשה לגבי היישום של רעיונות אלה בקבוץ?

אסתר: כמובן שאין אותו עול של כביסה, בישול, וכו'. מבחינה אובייקטיבית הדברים שונים לחלוטין... יש עוד דבר שמשך אותי לקבוץ וזה הבטחון, שלילדי יהיה כל מה שיש לילדים אחרים.

??? במה התאכזבת?

אסתר: לא בתחומים האלה. היו לי ציפיות גדולות לגבי האפשרות לחולל שינויים חברתיים. חשבתי, שיצרנו חברה שבתוכה אפשר לחולל שינויים, שיקרינו גם על הסביבה. "בונים חברה אחרת", "בונים מולדת סוציאליסטית" בשבילי לא היו מילים ריקות.

לא הרגשתי, שיש בי הכח לעשות דברים גדולים אבל חשבתי, שיחד נוכל לעשות כל מה שדרוש- ואני אתן את חלקי. ההרגשה שלי היתה, שהקבוץ איננו פעיל מספיק במה שמתהווה בארץ ושאיננו גורם מספיק קבוע לגבי מהלכים שונים בחברה ובבעיות

א"י: י: שרון אק
זיו: א"י ק"י

של מלחמה ושלווה. הרגשתי את זה במיוחד במלחמת לבנון.

??? חשבת שהתנועה או המפלגה היו יכולים למנוע את המלחמה?

אסתר: אולי כן. אילו כל התנועה הקבוצית היתה מתנגדת באופן אקטיבי. אנונימי שולחים פעילים המבטאים את העמדות שלנו אבל לאתצרכנו מסגרת, בה יוכל כל חבר לעשות משהו. זה גרם לי להרגשתי תיסכול: כל פעם כאשר הלכתי לביקורי בית לפני הבחירות. לא ידעתי איך לענות כאשר נשאלתי: "איפה הייתם בארבע השנים האחרונות?"

יתכן שהיו לי ציפיות גדולות מדי; יתכן שלא יכולנו לעשות יותר. אבל תמיד יש ניכור בינינו והסביבה הקרובה ויש בעיות של שכונות ושל עדות. בשנים האחרונות יש לי הרגשה קשה מאד לגבי מה שנעשה בארץ ולעיתיד הצפוי לנו. יש לי הרגשה, שהבית בוערת. זה מה שמטריד אותי.

אני נהנית מהחיים המשותפים, מכל מה שעשינו, מהחגים והמפעלים החברתיים והתרבותיים. אינני מושבת, שהייתי יכולה להגיע לכל זה באופן עצמאי. הגעתי לזה בתור חלק מחברה. דברים חמריים אינם מבוזים עבורי בעיה מיוחדת. יחד עם זאת אני שמחה, שהחינוך המשותף פתר את הבעיה שיתה לי בילדותי, כאשר הרגשתי נחותה מהאחרים וחסרה מה שהיה לאחרים. אני רק חשה, שישנה בעיה לגבי אותם המחפשים איזון= שהיא משמעות מיוחדת לחייהם. אולי מכאן המשיכה שלהם למיסטיקה ולכתות. למעשה זה היה החום שמשך אותנו לזנועה: והרגשת הטעם והמשמעות. אז התנועה נתנה לנו גם את זה.

מדוע לא יכול הקבוץ להעניק את כל זה לאלה המחפשים את המיוחד?

חבל שהם מחפשים את זה בחוץ!

דוד גפן 1935
בדרך לארץ

יצחק קדם 1941
בניו-יורק

שרה בר 1952
בארגנטינה

כשהיינו צעירים ויפים

אייבי שפי 1946
בצוות אניית מעפילים

אסתר בן-שלום 1949
בדרך לארץ

פרומה קרני 1938
בנהלל